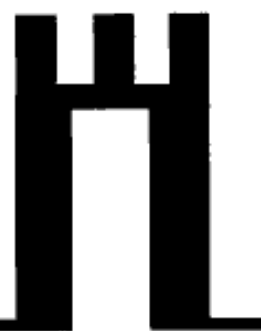

hláska

ročník IX, 1998, č.4

Renesanční tvrz v Radiměři u Svitav

Jaroslav Sadílek - Zdeněk Fišera

Asi sedm kilometrů jižně od Svitav ústí zprava do stejnojmenné řeky potok, který zprvu na svém horním toku vytváří hluboce zaříznuté údolí, které se posléze rozšiřuje. Téměř na celém jeho toku jsou po obou jeho březích v délce sedmi kilometrů rozmístěny usedlosti vesnice Radiměře. Až do zrušení českomoravské zemské hranice byla podélně rozdělena na českou a moravskou část. Právě toto rozdělení poněkud znesnadňuje poznání jejích počátků a vývoje. Náš zájem je zaměřen zejména na Moravskou Radiměř, která tvořila v 17. století samostatný statek s tvrzí a dvorem. Vznik a účel feudálního sídla však pro nedostatek písemných pramenů nebyl dosud znám, stejně jako jeho poloha a stavební podoba.¹⁾ Teprve cíleným průzkumem v terénu za pomoci katastrálních map stabilního katastru bylo možno tvrz lokalizovat.

Za nejstarší písemnou zmínku byl dosud často považován deskovní zápis z roku 1544, vztahující se k prodeji letovického panství Kryštofem z Boskovic a na Třebové Kryštofu z Hardeka.²⁾ Prameny ke starším dějinám nebyly známy, v místě se nedochovala ani tradice o feudálním sídle. To souviselo s odsunem převážně německého obyvatelstva roku 1945, přičemž zmizel také obecní archiv. Náš příspěvek se proto zaměří kromě určení vzniku a účelu tvrze také stručně na rekonstrukci vývoje osídlení vesnice.

Vůbec nejstarší písemnou zmínkou o Radiměři je listina z roku 1291, kterou nařizuje královna Jitka Habsburská, manželka krále Václava II., aby lidé ze vsi Radiměře, kteří užívají les u vsi Banina, platili za něj současně s baninskými královskému písaři Janu ze Sarow, který drží Banín z daru krále.³⁾ Tento údaj, v němž vystupuje Radiměř pod názvem "Radmels", byl dosud vztahován pouze na Českou Radiměř. V této souvislosti není bez zajímavosti, že zatímco Moravská Radiměř se pod tímto termínem objevuje již v 16. století, její český protějšek se uvádí pouze jako Radiměř, přídomek "Česká" je připojen až v polovině 19. století.⁴⁾ Za zakladatele Radiměře je považován lokátor města Poličky Konrád z Levendorfu, jak však napovídá její český název, nelze vyloučit starší původ vesnice.⁵⁾ K osídlení zřejmě došlo v souvislosti s pozvolným pronikáním ko-

lonistů podél řeky Svitavy a přilehlé tzv. Trstenické stezky, jejíž jedna z větví procházela snad přímo Radiměři.⁶⁾ Na důležitost komunikačního tahu ukazují také četné stopy pohybu pravěkého obyvatelstva, v této oblasti více než ojedinelé.⁷⁾ Dosud nerozdělená vesnice byla tak součástí rozsáhlého dominia královského hradu Svojanova a ležela tak na českém území. K tomu nasvědčuje jednak její absence v nejstarším známém soupisu lén olomouckého biskupského statku z počátku 14. století, který zahrnuje vesnice na Svitavsku, sousedící s Radiměří,⁸⁾ jednak také přítomnost radiměřského kněze na listině litomyšlského premonstrátského kláštera pro klášter Louka u Znojma z roku 1474.⁹⁾ Zatímco Svitavsko náleželo olomouckému biskupství, území okolo Poličky inklinovalo již od roku 1167 k litomyšlskému klášteru.¹⁰⁾

Další dějiny Radiměře jsou spjaty s hradem Svojanovem. Roku 1437 zapsal císař Zikmund Lucemburský své manželce Barboře Celské věno také na svojanovském statku.¹¹⁾ Ve výčtu vesnic je obsažena také Radiměř. Za husitských válek zastavil Zikmund panství svému stoupenci Oldřichu z Boskovic, rod z Boskovic vlastnil hrad až do roku 1512, kdy jej postoupil Mikuláši Trčkoví z Lípy.¹²⁾ Krátce předtím prodal Jan Svojanovský z Boskovic hrad Svojanov s veškerým příslušenstvím svému strýci Ladislavu z Boskovic a na Třebové za 15 tisíc kop grošů.¹³⁾ Ladislav držel již od roku 1486 hrad a panství Moravská Třebová, kde provedl v 90. letech výraznou úpravu a rozšíření hradního areálu v již renesančním duchu, jak dokládá dochovaný portál.¹⁴⁾ Došlo tak ke krátkodobému spojení obou statků. Při prodeji svojanovského panství si ponechal díl Radiměře. Tak došlo k posunu zemské hranice na radiměřský potok. Vzápětí, roku 1514, udělil radiměřským usedlíkům odúmrť.¹⁵⁾ Rovněž tento počín dokládá zisk Radiměře krátce před uvedeným datem, neboť ostatní vsi třebovského panství získaly odúmrť již roku 1408 od bratrů Heralta a Jiřího z Kunštátu.¹⁶⁾ Třebaže tedy náležela Radiměř, tehdy již Moravská, třebovskému panství, spadala pod pravomoc svitavského městského práva. Dokládají to zápisy v městských knihách z let 1520, 1527 a 1529.¹⁷⁾

Roku 1544 prodal Kryštof z Boskovic Kryštofu z Hardeka hrad a městečko Letovice, vsi Třebětín, Slatinku, Vanovice, Zboněk, Zábłudov a zboží ve vsích Radiměři, Vranové a Lazinové.¹⁸⁹ V 70. letech 16. století držel Letovice Hanuš Fridrich z Hardeka, jenž vlastnil od roku 1560 také sousední Kunštát. Tehdy byla Radiměř připojena ke kunštátskému statku, u něhož se připomíná roku 1591,¹⁹⁰ a k němuž náležela až do zrušení patrimoniální správy.

Asi roku 1550 získal Radiměř jako samostatný statek hejtman letovického panství Adam Travnický, jenž se po ní od uvedeného roku psal.²⁰⁹ V roce 1563 byl přijat do rytířského stavu,²¹⁰ na Radiměři seděl až do roku 1571. V následujícím roce byl úředníkem na biskupském statku Mirově.²²¹ Za zakladatele radiměřské tvrze je tak možno považovat Adama Travnického z Radiměře, který ji spolu s přilehlým dvorem vystavěl po roce 1550.

Na počátku 17. století seděl na Radiměři Ehrenreich Kandelberger z Wally se svoji manželkou Alžbětou Treutlerovou, který se připomíná roku 1623 v souvislosti s konfiskací majetku svého zemřelého bratra Hanuše Jiřího.²³⁰ Zemřel roku 1628 a byl pohřben v radiměřském kostele, kde se dochoval náhrobní kámen s tímto datem.

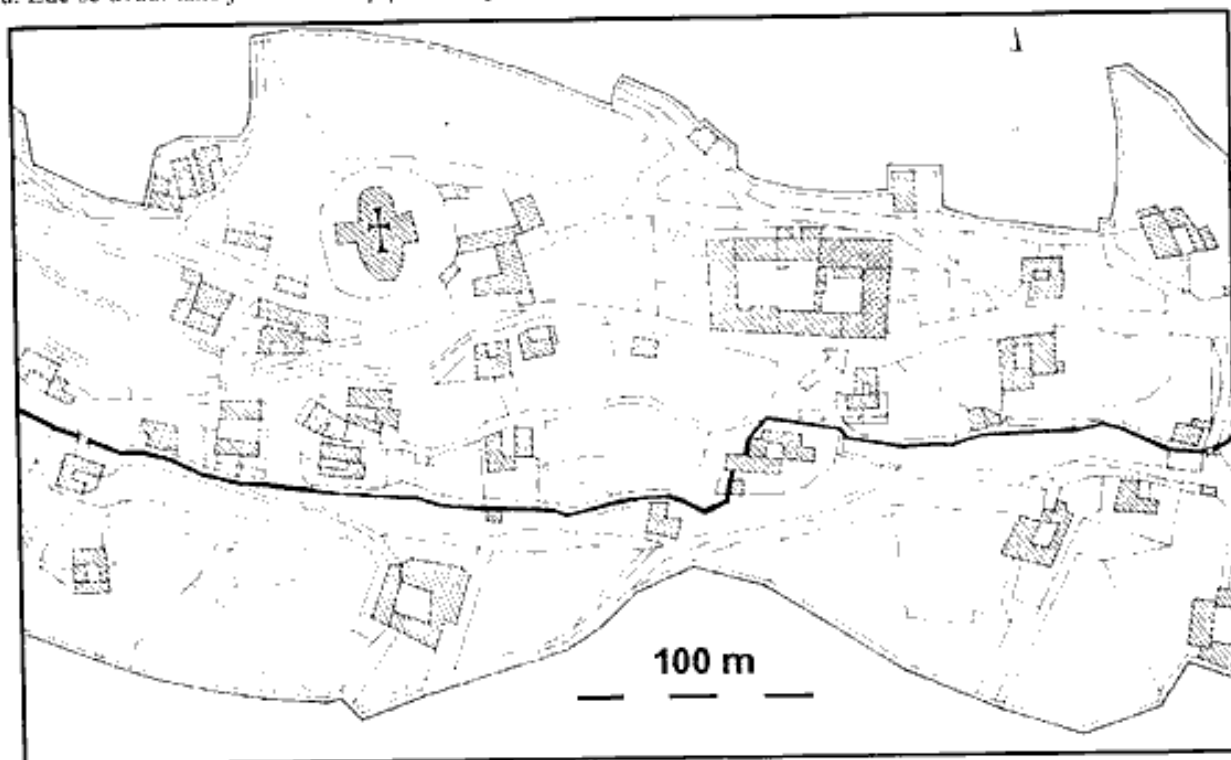
Uprázdňené panstvíčko připadlo ke Kunštátu, kam již náležela vesnice Radiměř. Zde se uvádí o 3 roky později při odhadu konfiskovaného majetku. V Radiměři se připomíná 38 usedlostí a 2 pusté, kostelní podací, vinný šenk, dvůr a tvrz, která byla "krásně z cihel a kamenní postavená".²⁴⁰ Zkonfiskovaný statek byl roku 1635 prodán Jindřichu Šlíkovi hraběti z Pasaunu a Lokte. Součástí statku byla také "tvrz radiměřská, ves Radiměř s kostelním podacím i s dvorem".²⁵⁰

Další zprávy o tvrzi se již nedochovaly. Existenci Radiměře jako zvláštního statku dokládá listina z roku 1660, již obnovuje Ferdinand Leopold hrabě z Náchoda rychtář v Michově na bystrickém panství práva na zdejší rychtu. Zde se uvádí také jako "dědičný pán na Lysicích,

Jimramově, Dalečíně, Radiměři a na hradě Kunštátě".²⁶⁰ Protože ve všech uvedených místech existovala panská sídla, je tento předpoklad pravděpodobný také v Radiměři.

Ještě v 90. letech 18. století existovala v Radiměři tvrz prakticky v nezměněné podobě. F. J. Schwoy v popisu vesnice zmiňuje "bývalé rytířské sídlo" spolu s dvorem a kostelem.²⁷⁰ Tento stav trval pouze krátce, již roku 1815 byly objekty dvora a tvrze rozparcelovány a zřízen zde lihovar a pivovar.²⁸⁰ Indikační skica z roku 1826 zachycuje areál dvora v již rozdělené podobě s popisným číslem 4.²⁹⁰ Od konce 19. století byla vybudována v objektu někdejší tvrze strojirna na výrobu mlýnských strojů firmy Jandl, která existovala až do násilného vystěhování německého obyvatelstva roku 1945. Strojirna poté ještě nějakou dobu trvala, posléze byla upravena jako kino, které sloužilo svému účelu až do 90. let.³⁰⁰ Zbylé prostory bývalého dvora a tvrze jsou využity pro účely kadeřnictví a restaurace, nebo jsou upraveny na bytové jednotky.

Výrazný objekt někdejšího šlechtického dvora s tvrzi je situován v samém středu protáhlé vesnice v sousedství kostela sv. Anny a přilehlé fary. Z původní stavby kostela ze 14. století se dochoval pouze obdélný presbytář, k němuž byl v letech 1771 - 1776 přistavěn nový barokní kostel na půdorysu elipsy s novým půlkruhovým presbytářem.³¹⁰ Areál dvora je umístěn východně od něj. Zaujímá rozsáhlou čtyřkřídlovou dispozici, přičemž jeho severní křídlo se dochovalo pouze ve své východní polovině. Z jeho původních konstrukcí se dochovalo pouze obvodové zdívko, zbylé části podlehly četným přestavbám, zejména při posledních úpravách pro účely kina. Křídlo západní slouží hospodářským účelům. Zbylá křídla - jižní a východní - se dochovala prakticky v neporušené podobě. Do jihovýchodního koutu nádvoří je vetknut čtvrtálcový útvar nezjištěného účelu, výškově dosahující do úrovně přizemí.

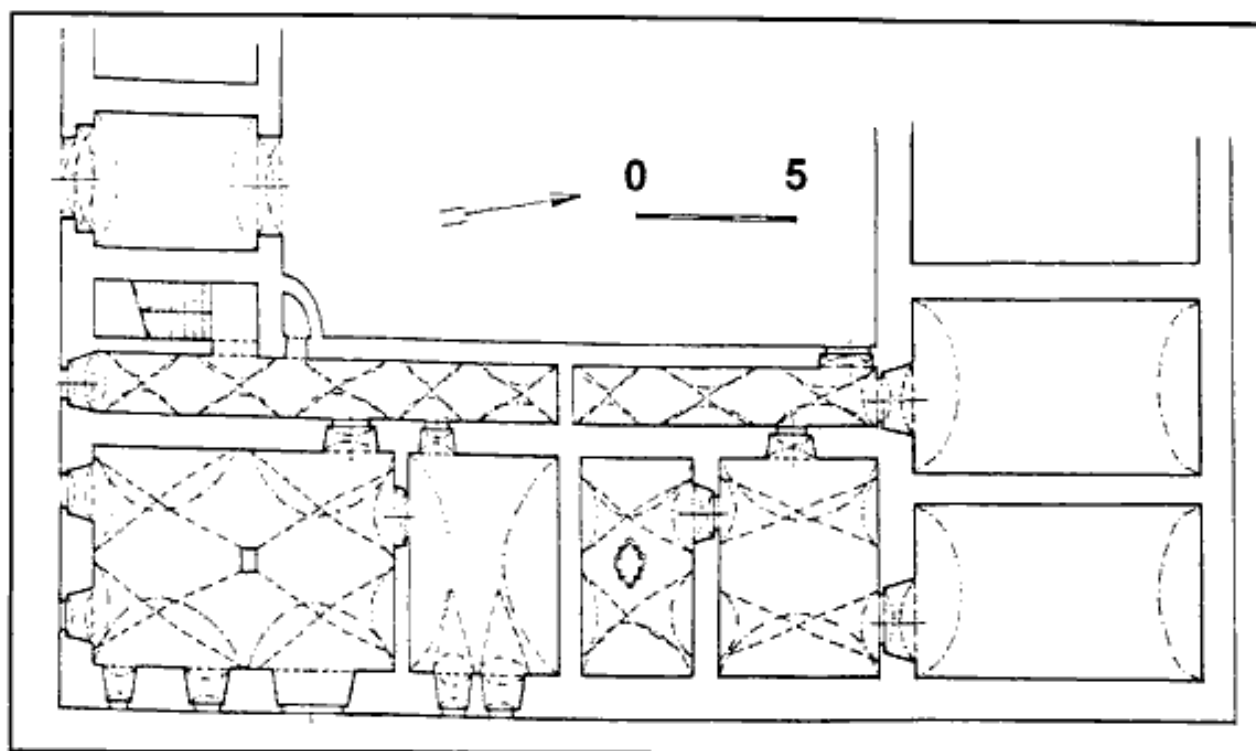

Indikační skica Radiměře z roku 1826 - výřez. Objekt tvrze křížkovaně.

V prostorách kadeřnictví a restaurace, situovaných v jižním křídle při silnici, jsou zachovány původní renesanční valené klenby s výsečmi, na jejichž hranách jsou patrné výrazné hřebínky. Celék je zde porušen pouze vloženým schodištěm do patra křídla, která slouží obytným účelům. Restauraci odděluje od kadeřnictví valené klenutý průjezd s vysoko nasazenou klenbou, pravděpodobně barokního původu. Stejný vjezd je umístěn také ve východní části průčelí, v porovnání s předešlým poněkud nesouměrně, blíže k východnímu nároží dvora. Při pohledu na nádvorní průčelí východního křídla zaujmou výrazně se rýsující praskliny v omítce ve tvaru oblouků. Při prohlídce interiéru traktu, který je příčně rozdělen na dvě bytové jednotky č. p. 365 a 367, byla zjištěna úzká chodba, probíhající podél celého nádvoří až k jižnímu průčelí. Vzhledem ke značnému odporu majitelů jižní poloviny křídla mohl být prozkoumán pouze jeho severní díl, v jehož části je chodba zaklenuta křížovými klenbami s hřebínky. Také zde se v jednotlivých lunetách

zaklenuta čtyřmi dvojicemi styčných výsečí na střední pilíř. Mezi průjezdem do dvora a někdejší arkádovou chodbou je vloženo schodiště do patra. Rozvrh místností horního podlaží je řešen shodně s přízemím. Nádvorní zeď arkády je zde výrazně subtilnější, což naznačuje nahrazení původní pavlače nebo slabšího sloupového řádu novou zdí.

Renesanční tvrz v Radiměři, založená pravděpodobně úředníkem na Letovicích Adamem Travnickým po polovině 16. století, byla zakomponována do areálu feudálního dvora, kde tvořila jeho východní a zčásti také severní křídlo. Dvoukřídla dispozice sídla, kde komunikační propojení jednotlivých prostor zajišťoval arkádový trakt při nádvorním průčelí východního křídla, představuje poměrně častý stavební typ menšího renesančního feudálního sídla. Analogický objekt se dosud dochoval v sousedním Pomezí u Poličky. Nádvorní průčelí hlavního křídla zde bylo členěno dřevěnou pavlačí, interiér byl původně opět čtyřprostorový. Boční křídlo, do něhož

Radiměř - schematický půdorys tvrze podle zaměření Z. Fišery. Kresba J. Sadílek.

rýsují výrazné oblouky zazděných arkád. Přístupné prostory východního křídla jsou tvořeny dvěma místnostmi, valeně klenutými, se styčnými výsečmi a s hřebínky na hranách. Klenba jižní prostory je zdobena štukovým zrcadlem. Obě místnosti jsou navzájem propojeny, dřívější vstup do jižní z prostoru arkády je zazděn. Na interiér východního křídla navazují dvě dochované valeně klenuté místnosti křídla severního, jehož pokračování bylo zničeno při výstavbě kina. Tato část jako jediná z celého objektu tvrze je podsklepena protáhlým valeně klenutým sklepem, přístupným průkopem z nádvoří.

Jižní nepřístupná část, dnes č. p. 367, mohla být hodnocena pouze zběžným pohledem zvenčí. Přesto zde byly zjištěny dvě nestejně rozlehlé prostory. Menší severní, valeně klenutá, obsahuje nad dveřními i okenními otvory trojúhelné výseče, velká obdélná jižní místnost je

bylo v klasicismu vloženo schodiště, se omezilo pouze na výraznější rizalit. Vznik zdejšího sídla je datován do 80. let 16. století.³²⁹ Stejněho stáří s radiměřskou tvrzí je bývalá tvrz v Bystrém, založená roku 1555, která však představuje již rozvinutější typ renesančního panského sídla.³³⁰ Po zániku sídelní funkce tvrze zde došlo k drobným úpravám a adaptacím pro nové využití. Objekt tvrze byl propojen s přílehlými stavbami dvora tělesem vjezdu a přílehlého schodiště, čímž došlo k zaslepení dvou polí arkád. Také zbylé pilířové arkády v přízemí byly zazděny, v patře nahrazeny zdí s jednoduchými okenními otvory. Posléze došlo k rozdělení vlastní stavby tvrze na několik jednotek, kdy byla podélně přepažena arkádová chodba. V současné době je upraven a obydlen i severní díl východního křídla.

Renesanční tvrz v Radiměři je významným příkladem nevelkého vesnického sídla šlechtice 16. století. Nedosahuje sice rozsahu soudobých zámek, ale svoji architektonickou podobou a utvářením se jim již velice přibližuje. Význam tvrze spočívá zejména ve stupni dochování, neboť zde v průběhu vývoje došlo pouze k postupnému doplňování konstrukcí, nikoliv k jejich odstraňování; radiměřská tvrz tedy představuje ojediněle dochovanou stavbu svého typu.

Poznámky: 1) F. Spurný a kol., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II., Severní Morava, Praha 1983, s. 198. 2) viz pozn. 1. ZDO XXV, s. 329, č. 98. 3) RBM IV/2, s. 744, č. 1883. 4) A. Profous, Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, díl III., Praha 1951, s. 519. 5) A. Steis, Die Erbhöfe vom Böhmischem Hermsdorf und Böhmischem Rothmühl, Brünn 1930, s. 7. 6) d. Libal, L. Reml, Polička. Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí, Praha 1961, s. 94. 7) J. Kopecký, Svitavsko v pravěku. In: Svitavy. 700 let města, Brno 1956, s. 8 - 10. 8) K. Lechner, Die älteste Belehnungs- und Lehensgerichts-bücher des Bisthums Olmütz, I. Brünn 1902, s. 4 - 5. 9) K. Lick, Geschichte der Stadt Zwittau und ihrer Umgebung, Zwittau 1910, s. 151. Radiměřský kostel je umístěn v moravské části. 10) CDM I, s. 277 - 280, č. 302. Libal, Reml 1961, s. 14. 11) A. Sedláček,

Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl I., vydání 3., Praha 1993, s. 122. 12) tamtéž, s. 123 - 124. 13) tamtéž, s. 124. 14) M. Plaček, Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996, s. 243. 15) K. Lick 1910, s. 150, kde uvedeno celé znění listiny. 16) A. Czerny, Der politische Bezirk Mährisch Trübau, Mährisch Trübau 1904, s. 131 - 132. 17) K. Lick 1910, s. 150 - 151. 18) ZDO XXV, s. 329, č. 98. Skutečnost, že k letoveckému panství náležel jen díl Radiměře, dokládá výše uvedenou teorii. 19) ZDB XXVII, s. 231, č. 82. 20) J. Pilnáček, Staromoravští rodové, vydání 3., Brno 1996, s. 435. 21) F. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl 3., Brno 1905, s. 51. 22) viz pozn. 20. 23) J. Slovák, Pobělohorský konfiskační protokol moravský z r. 1623, Kroměříž 1920, s. 49. 24) L. Hosák, Odhad statku Kunštátského r. 1631. In: Od Horácka k Podyjí VIII, 1930 - 31, s. 212 - 216. 25) ZDO XXXVII, s. 571, č. 45. 26) Listinař sešského archivu II, s. 173, č. 471. 27) F. J. Schwoy, Topographie von Markgraffthum Mähren, sv. 3., díl 2., Wien 1793, s. 351. 28) K. Lick 1910, s. 151. 29) MZA Brno, D 9. 30) Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 - 1960, sv. 5, Ostrava 1976, s. 311. 31) E. Poche a kol., Umělecké památky Čech, díl 3., Praha 1980, s. 201 - 202. 32) A. Sedláček 1993, s. 134. 33) Z. Wirth, Soupis památek historických a uměleckých, sv. XXII, Praha 1906, s. 31 - 34.

Tvrziště v Opřeticích

Jiří Úlovec

Viska Opřetice se rozkládá v dnešním okrese Benešov, přibližně 2 kilometry jižně od Bystřice a 8 kilometrů stejným směrem od okresního města. V minulosti v ní existovalo panské sídlo, o němž je literatura dobře informována. I přesto však byl proveden základní archivní a terénní průzkum, který přinesl některá nová zjištění.

Dobu založení vsi neznáme, vzhledem k jejímu jménu zakončenému sufixem -ice je ho však možné klást do širokého rozmezí 12. až 13. století.¹⁾ Opřetice jsou přitom dokladem vesnice, jejíž jméno prošlo složitým vývojem od původního Lochpřetice přes Lopřetice a Roprechťice až po konečný tvar Opřetice.

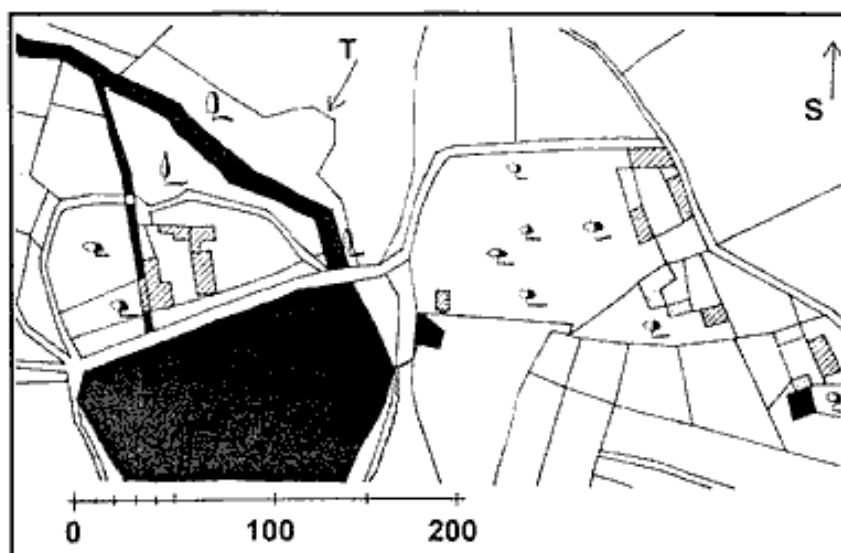
První písemná zmínka o Opřeticích je oproti době založení vsi poměrně mladá, neboť pochází až z počátku 14. věku. K roku 1318 je připomínán Dobeš "de Lochprzetitz", který tehdy pohnal k soudu Dobronyku z Kamberka kvůli nejasnostem ohledně držby majetku v Hlásivě.²⁾ A. Sedláček předpokládal, že Dobeš byl členem široce rozvětveného rodu pánů z Dubé,³⁾ což mladší dějiny vsi a jejich majitelů potvrzují.

Dobešovým nástupcem v držbě vsi byl Mareš, zmiňovaný prameny na přelomu 14. a 15. století. Poprvé vystupuje z anonymity v letech 1387 až 1388, kdy se účastnil sporu o odúmrť v Kačkově Lhotě. V zápisu jednání byl uveden s predikátem "de Loprechťicz".⁴⁾ Těžko říci, jestli tento Mareš je totožný s dalším Marešem, připomínaným několikrát v roce 1390. O této osobě je první zmínka na listině ze 4. dubna 1390, kdy Mareš řečený Skříčka z Roprechťic neboli z Pětichvost svědčil na listině pro břevnovský klášter. K ní také připojil pečet s průměrem 24 mm s částečně dochovaným opisem "S...

de Roprechťicz", ovšem v textu listiny je mezi svědky uvedeno rovněž jméno "Marssonis Sskrziezczka de Roprechťicz alias de Pyetichwost".⁵⁾ Na Maršově pečeti je pak zobrazení zavinuté stěly, dokumentující jeho příslušnost k rodu pánů z Dubé, což potvrzuje Sedláčkův předpoklad. S tímto Maršem se roku 1390 setkáváme ještě jednou, a to v případě majetkových vztahů k vesnicím Bedřichovice a Pecinov. V listu z tohoto roku uveden "Martinus dictus Skrzyeczka de Pietychwost", jistě totožný s předchozí osobou.⁶⁾

Vzhledem k Maršově přezdívce použité roku 1390 v obou případech můžeme usuzovat, že se jedná o jiného člena rodu, kdežto Mareš zmiňovaný roku 1388 je asi totožný s Maršem, zmiňovaným k roku 1404. Když tehdy byla projednávána odúmrť v Popovicích po úmrtí Zdeňka Medka z Valdeka na Týnci nad Sázavou, mezi svědky u soudu vystoupil rovněž "Maress z Lopryetycz".⁷⁾

Současně s oběma Mareši však žili ještě dva další členové rodu. Prvním z nich byl Beneš, zmiňovaný v listině z 12. června 1405 mezi donátory kostela v Neveklově a držící tehdy statek a tvrz Mrač.⁸⁾ Druhým pak byl Jan, zmiňovaný v pramenech od roku 1435 do čtyřicátých let 15. věku. Ten však setrval v církevních službách a rodový statek jistě nedoručil. Roku 1435 je zmiňován jako farář Pražské diecéze v záležitostech Bechyňského archidiakonátu,⁹⁾ roku 1436 rezignoval na místo faráře v Nedvědicích,¹⁰⁾ roku 1438 vystupoval v církevních záležitostech na Českokrumlovsku ve vysoké funkci arciděkana budějovického.¹¹⁾ Jako arcijáhen bechyňský je připomínán ještě roku 1445.¹²⁾

Opřetice, výřez z katastrální mapy vsi z roku 1840. Vpravo se rozkládá její jádro, vlevo pak velký rybník s mlýnem a severovýchodně od něho bývalé tvrzíště (označeno písmenem "T"). Šrafované značeny stavby z nespalného, tečkované ze spalného materiálu, plně vodní plochy a toky. Kresba autor.

Kdo držel opřetické zboží po roce 1404 tak nevíme. Nelze vyloučit, že ještě během první poloviny 15. století bylo z neznámých důvodů prodáno jeho majiteli držitelům blízkého hradu Lišno. Kdy se tak přesně stalo, však dosud není známo. Teprve roku 1544, když Jan Holický ze Štemberka zapisoval majetek do zemských desek, obnovených po požáru z roku 1541, jako součást lišenského zboží tehdy uvedl rovněž "Vopřetice tvrz pustou s dvorem poplužním".¹³¹ Ves Opřetice je pak zmiňována jako příslušenství zboží Lišno i nadále, např. roku 1560.¹⁴¹

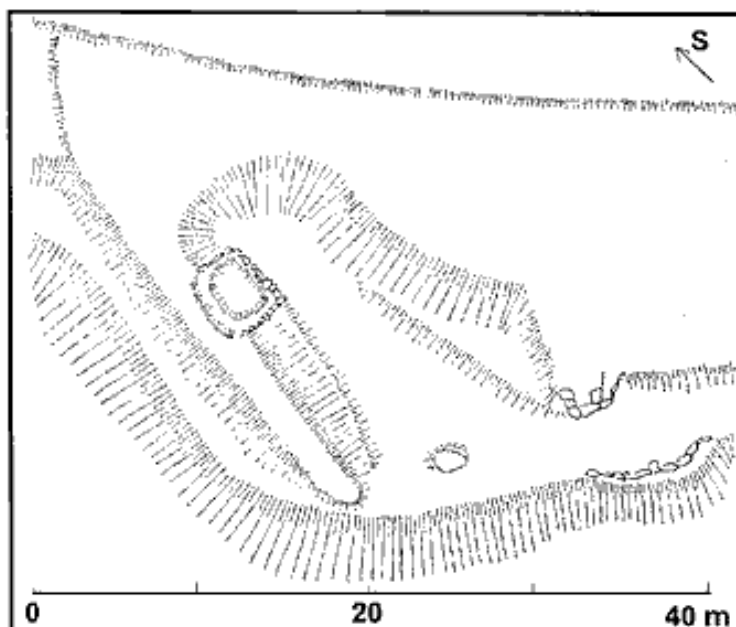
Z historických zmínek plyne, že ves Opřetice tvořila nejpozději od počátku 14. století drobné šlechtické zboží, patřící boční větví rodu pánů z Dubé, jejíž členové se po ní psali s predikátem "z Opřetic". Po Dobešovi, zmíněném roku 1318, to byl mezi léty 1387 až 1404 Mareš. Současně s ním žili Mareš zvaný Skříčka a držící Pětichovsty, Beneš vlastníci Mrač a Jan, setrvávající v církevních službách. Buďto samotný Mareš nebo některý jeho nám neznámý nástupce prodal opřetické zboží k Lišnu, k němuž potom po několika dalších století patřilo.

Opřetičtí majitelé si ve vsi postavili panské sídlo - tvrz. Na jeho existenci usuzujeme zprvu výhradně na základě predikátů "z Opřetic", teprve roku 1544 je tvrz výslovně zmíněna prameny. Dobu její existence můžeme na základě současných znalostí pouze odhadovat. Snad stála již roku 1318 za Dobeše, jistě na ní seděl Mareš. Pravděpodobně ještě během 15. věku, asi v souvislosti s připojením k Lišnu, byla opuštěna, neboť roku 1544 je výslovně zmíněna jako pustá. Po tomto roce již nebyla využívána, roku 1560 prameny hovoří dokonce pouze o vsi.

Rozsáhlé zbytky tvrze u vsi stávaly ještě počátkem 19. století. A. Sedláček píše, že "zbývaly z ní zdi tak vysoké, že v nich ještě okna viděti bylo".¹⁵¹ O zbytcích

tvrze podává svědectví rovněž katastrální mapa Opřetic z roku 1840,¹⁶¹ podle níž je lze přesně lokalizovat. Na mapě jsou totiž zachyceny obrysy bývalého tvrzíště nad potokem na okraji pole. Této lokalizaci a stavu tvrzíště odpovídá další Sedláčkova zmínka, podle níž "l. 1883 bylo ještě znáti grunty a zbytky příkopů, ale to vše majitel tehda srovnal a na pole obrátil, tak že dnes není ani památky".¹⁷¹ Poslední souborné dílo o panských sídlech části benešovského okresu pak v podstatě opakuje Sedláčkovu zprávu, o případných zbytcích tvrze již neuvažuje.¹⁸¹ Opak je však pravdou.

Opřetice byly založeny v jihozápadním svahu bezejmenného kopce o nadmořské výšce 481,3 m, vybihajícího z vrchu Žebrák (585,2 m n. m.). Západně od vsi protékal hlubokým údolím potok, zvaný dříve Chobotský, dnes Konopišťský. Na jeho toku byl pod vsí zřízen velký rybník nazvaný Opřetický.

Opřetice, plán zbytku tvrzíště. Nahore označen okraj pole, asi 8 metrů níže pod zbytky tvrzíště protéká Konopišťský potok. Zámětili J. Peták a autor, stav v únoru 1998. Kresba autor.

Přímo pod jeho hrází vznikl mlýn, zvaný dnes v literatuře neznámo proč "U Zoulů", neboť minimálně od konce 17. století patřil mlynářskému rodu Šemberů, jehož členové jej vlastní dosud. Mlýn je obtékán od západu náhonem a od severu a východu zmíněným potokem. Přímo nad potokem, ve svahu nad jeho korytem, asi 50 metrů severovýchodně od pozdějšího mlýna a západně od centra vsi, pak stávala opřetická tvrz. Její původní podobu bohužel neznáme. Podle situace zachycené roku 1840 katastrální mapou můžeme předpokládat, že se jednalo o okrouhlé tvrzíště největšího průměru asi 35 metrů, chráněné od jihu a jihozápadu zmíněným potokem, oproti ostatním stranám příkopem doplněným zřejmě vnějším valem. Příkop byl nad potokem zčásti vysekán

do skalního výběhu, tvořícího zde terénní stupeň o výškovém rozdílu kolem deseti metrů. Z tvrziště se dodnes zachovala především jihozápadní část příkopu nad potokem, doplněná vnějším valem. Ústřední část bývalého sídla lze dnes tušit jako vyvýšeninu v poli.

Podle informací členů mlynářského rodu Šemberů bylo tvrziště zničeno orbou podstatně později, než uvádí starší literatura. Jeho velká část včetně centrálního kužele existovala ještě během první poloviny našeho věku, k téměř úplnému zániku sídla došlo teprve v padesátých letech. Nevelké panské sídlo drobných místních feudálů ze 14. a 15. století tak dnes připomínají jen nepatrné pozůstatky.

Poznámky: 1) Profous, Ant.: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl I, M - Ř. Praha 1951, s. 282 - 283. 2) Reliquiae tabularum terrae čili Pozůstatky desk zemských Království českého (dále RT). Díl I, ed. Emler J., Praha 1870, s. 17, č. 56. 3) Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrže Království českého. Díl patnáctý, Kouřimsko, Vltavsko a J.-Z. Boleslavsko. Praha 1927, s. 126. 4) Archiv český (dále AČ) 31. s. 320, č. 64. 5) Archiv Národního muzea - Listiny, A 1, sign. A 190. 6) RT I, s. 542, totéž AČ 35. s. 186 - 187, č. 32. 7) Státní ústřední archiv (dále SÚA) - Desky dvorské 14, fol. 250v., ed. AČ 35, s. 385 - 387, č. 32. 8) Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV et XV. Liber 5 (1398 - 1407), ed. K. Borový. Praha 1883, s. 644 - 645, č. 869. 9) Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecisim. Liber decimus. Ed. J. Emler, Praha 1889, s. 242 - 243. 10) Tamtéž, s. 261. 11) "Johannes de Loprzeticz", viz Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in

*Opřetice, zbytek příkopu (vpravo) s vnějším valem.
Foto autor, stav v únoru 1998.*

Böhmen. Fontes Rerum Austriacarum, Zweite Abtheilung. Diplomataria et Acta, XXIII. Band. Ed. M. Pangerl. Wien 1865, s. 268 - 270, č. 215. 12) Urkundenbuch der Stadt Krummaw in Böhmen. II. Band. 1420 - 1480. Ed. V. Schmidt - A. Picha. Praha 1910, s. 66, č. 240, a s. 68, č. 243. 13) SÚA - Desky zemské větší (dále DZV) 250, fol. F 12v. - 13. 14) SÚA - DZV 60, fol. E 8v. - 15v., zde fol. E 12v. - 13v. 15) Sedláček, A., Hrady, c. d., s. 126. 16) SÚA - Indikační skica obce Opřetice, Berounsko 110. 17) Sedláček, A., c. d. 18) Kolektiv: Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svazek 4, Západní Čechy. Svoboda Praha 1985, s. 241.

Hradiště nebo tvrziště u vsi Hradiště na Klatovsku

Petr Hrubý - David Parma

Ke kótě Na skále (718 metrů nad mořem), katastrální území Hradiště, obec Bořkovy, okr. Klatovy, je starší odbornou literaturou situováno dosud nedatované pravěké nebo raně středověké hradiště (ppč. 154 - 158). Údaj o existenci opevnění je uveden i v literatuře populární (Sklenář 1993). Průzkum v květnu 1978 zjistil val, dochovaný dobře zejména na severní, východní a jižní straně, vymezení oválnou dispozicí (Braun, Frýda, Soukupová 1982, 34).

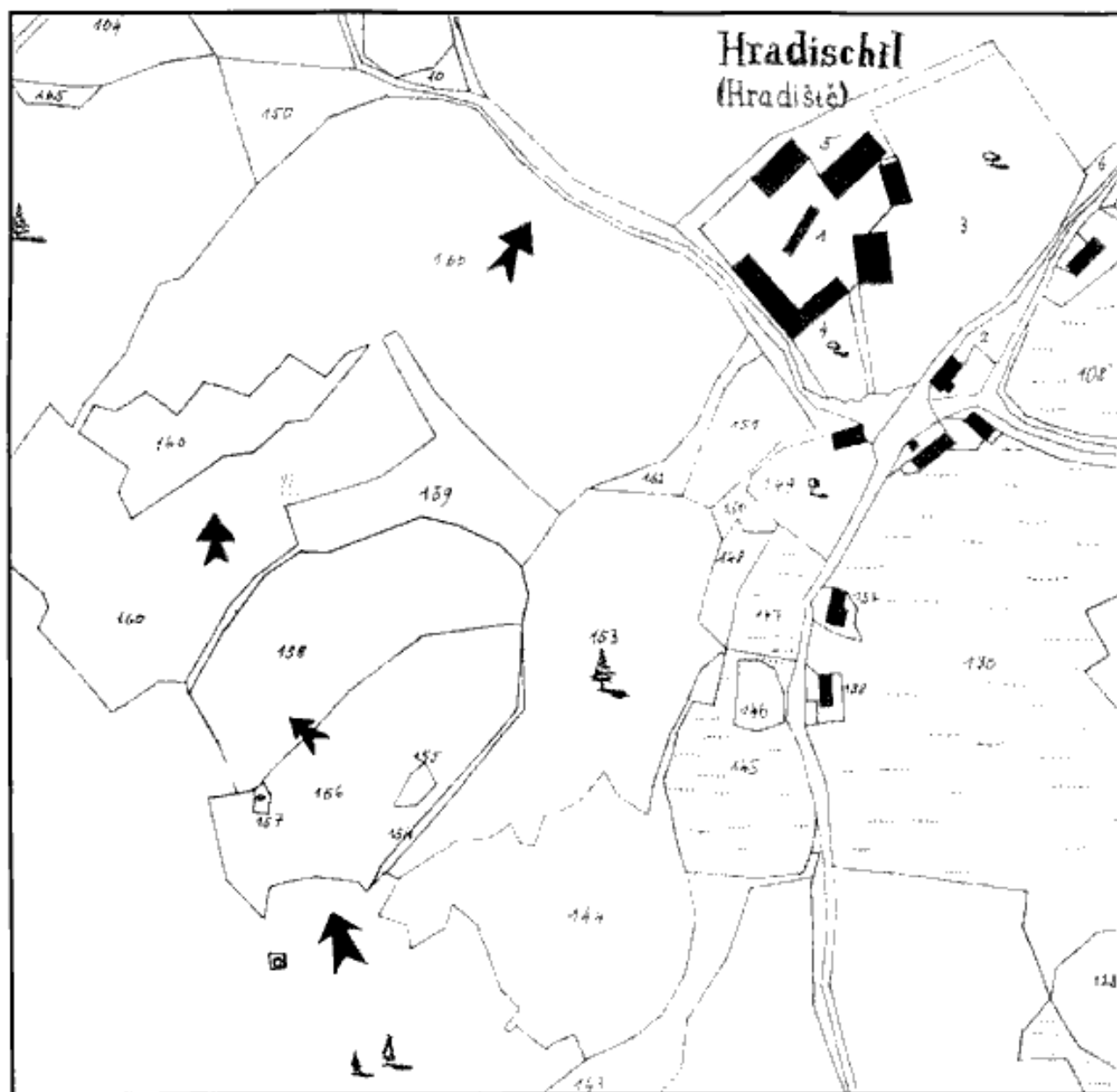
Areál je tvořen vrcholovou plošinou, zakončenou na jižní straně skalním sukem. Východní, jižní, západní a částečně severozápadní svahy jsou dosti prudké, pokryté kamennou sutí a drobnějšími skalními útvary. V severním předpolí se nachází kóta Kovářská (707 m n.m.), oddělená od lokality takřka nezatelným sedlem, kde se dnes nachází lesní školka. Převýšení vůči okolnímu terénu je asi 50 m (měteno od visky Hradiště), západní a severozápadní svah je však mnohem hlubší (převýšení kolem 200 m a více). Vodní zdroj je vzdálen asi 200 m východně, nejbližší většími vodními toky jsou Úhlava (10 km) a Otava (14 km). Povrch lokality je dnes pokryt hustým mladým smrkovým porostem, znesnadňujícím přístup a průzkum. Z mapy stabilního

katastru (stav k roku 1837) je však patrné, že na lokalitě se na dvou velkých parcelách v té době nacházelo orané pole.

Dne 2. 5. 1998 byl proveden studenty FFUK v severním předpolí kóty Na skále orientační ověřovací průzkum a drobná sondáž. Průzkum se zaměřil na získání archeologického materiálu, který by umožnil lokalitu

*Hradiště. Pohled na val - terasu na severním obvodu lokality.
Před valem plocha lesní školky*

Hradiště - výřez z mapy stabilního katastru s vyznačením míst, kde byla získána sběrem a mikrosondáží keramika.

ze na vnější straně (dochovaná výška asi 1,6 - 2 m). Na severoseverovýchodě je zřetelně patrné kamenné jádro valu, na severní a severoseverozápadní straně se však jeví jen jako terénní hrana, vymykající se poněkud běžným parametrům valů na pravěkých až raně středověkých hradištích.

Na severním předpolí kóty Kovářská byl získán sběrem keramický materiál (34 ks), převážně z 15. - 16. století, jeden zlomek výdutě by mohl patřit snad do století třináctého. Stejně nálezy pochází i ze sběru v prostoru lesní školky asi 50 metrů severně od hrany valu - terasy (17 ks). Mikrosondáží byl získán stejně starý materiál i z prostoru jihozápadně a západně od skalního suku a konečně i z vlastního areálu vymezeného terasou (6 ks). V prostoru jižně od skalního suku byla rozpoznána nízká kamenná lícovaná zídka o délce 14 metrů, stavěná na sucho, vysoká

Hradiště. Val - terasa na jihovýchodní straně

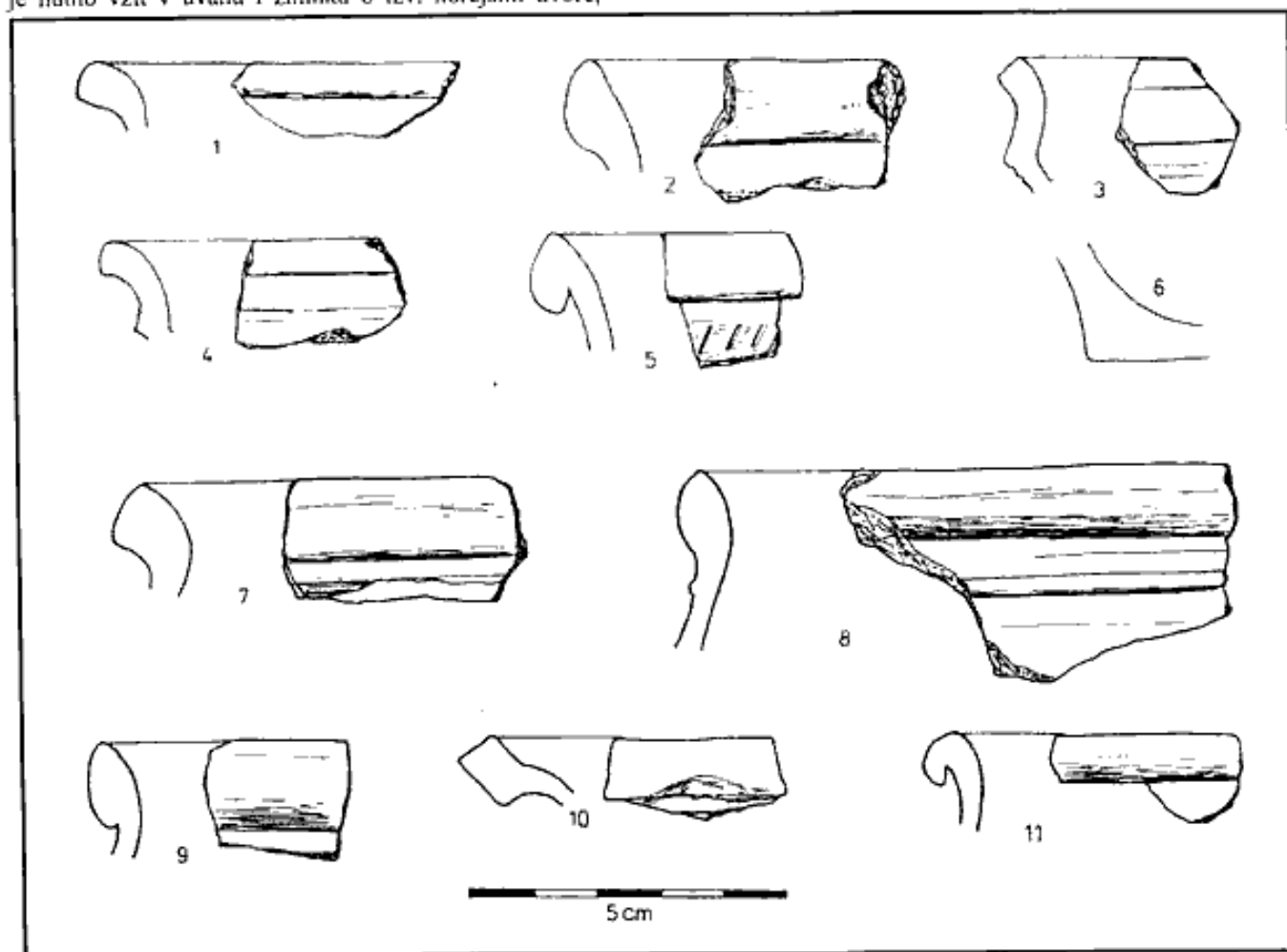
asi 50 cm. Přibližně 20 cm pod povrchem při patě zídky byla nalezena pročervenálá požárová vrstva, avšak bez nálezů. Tato zídka by mohla být pozůstatkem kamenného zpevnění zaniklé komunikace. V prostoru asi 30 metrů severovýchodně od zídky byl nalezen keramický zlomek s červenou engobou, patřící snad do druhé půlky 13. století, a pak fragment cihly gotického charakteru; oba tyto nálezy jsou bohužel ztraceny. Povrch naleziště, považovaného za hradiště, je celkem rovný a jeví známky umělých terénních úprav. Kontrolními vrypy v centrální části byla zjištěna pod vegetačním drnem v hloubce 30 až 40 cm půdní vrstva, obsahující středověkou a raně novověkou keramiku. Pod touto vrstvou se nacházelo sterilní podloží.

Z nejstarších psaných dějin Hradiště vystupuje k roku 1338 jakýsi Zdeněk, majitel poplužního dvora. V roce 1383 držel Protiva z Kasejovic půl tvrze a tzv. hořejší dvůr(!), a k tomu tři čtvrtiny vsi po Oldřichovi z Hradiště. K roku 1406 je zmiňován jako majitel Hradiště nějaký Zachař a roku 1471 Bušek Trautenberger, který ves (snad i tvrz?) získal jako odúmrtí. Později byla ves držena Běšiny z Běšin (Sedláček 1908, 228).

Interpretace naleziště je komplikována několika skutečnostmi. Je to jednak existence panského statku (někdy též zámečku) 500 metrů severovýchodně od kóty Na skále (ppč. 1), který může stát na místě někdejšího poplužního dvora, v pramenech také jmenovaného. Dále je nutno vzít v úvahu i zmínku o tzv. hořejším dvoře,

Hradiště - kamenná zídka stavěná na sucho na jižním svahu pod skalním sukem

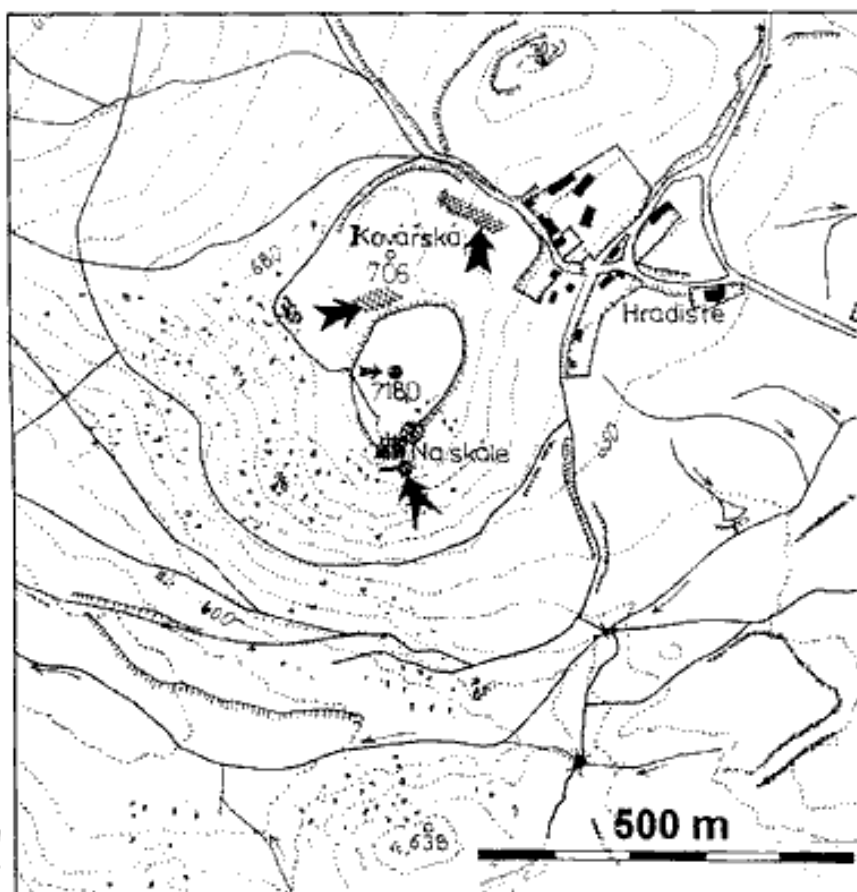

Zlomková keramika ze sběru na poli severovýchodně od kóty Kovářská západně od vsi Hradiště (1 - 6) a ze sběru na severním předpolí valu - terasy v prostoru lesní školky (7 - 11). Obojí z ppč. 160.

příčímž není jasné, zda nejde o jeden a týž objekt. Závažná je i skutečnost, že prostor vymezený kamenným valem byl ještě v 19. století zemědělsky využíván a nelze vyloučit, že orná plocha se zde nacházela i dříve. Tomu by nasvědčoval charakter půdy a některých nálezů recentního charakteru, zjištěných zde drobnou sondáží. Nicméně po zhodnocení všech dosud získaných poznatků o nalezišti nelze vyloučit ani možnost, že zde zjištěné terénní jevy mohou být ryze středověkého původu a mohou souviset s existencí tvrze, doložené prameny. Průzkum zatím nepotvrdil existenci pravěkého, případně raně středověkého hradiště.

Literatura: Braun, P. - Frýda, F. - Soukupová, D. 1982: Hradiště, o. Boříkovi. Výzkumy v Čechách 1978-79, 34. Praha; Sedláček, A. 1908: Místopisný slovník historický Království českého. Praha; Sklenář, K. 1993: Archeologické památky, průvodce. Praha.

Hradiště - mapka lokality s vyznačením míst, kde byla získána sběrem a drobnou sondáží keramika. Je patrný areál vymezený valem - terasou

Zapomenuté sídlo ve Stupně

Petr Rožmberský

Asi 9 km severně od Rokycan se rozkládá obec Stupno, tvořená vsí Dolní Stupno a asi 500 m vzdálenou vsí Horní Stupno s kostelem sv. Vavřince, postaveném na vyvýšenině na místě starého kostela v letech 1880 - 1890 (Poche 1980, 460). Rozdělení Stupna na Horní a Dolní se projevuje v pramenech až v 18. století. V základních soupisech vrchnostenských sídel (Sedláčkovy "Hrady", potažmo Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nakladatelství Svoboda, ba ani v práci Tvrze v rokycanském okrese od J. Anderleho a V. Švábka vycházející na počátku 90. let na pokračování ve sbornících muzea dr. B. Horáka v Rokycanech) se Stupno neobjevuje. Sídlo feudální vrchnosti tu však přeci jen bývalo.

Za první zprávu o Stupně je považována zmínka v zakládací listině kláštera v Plasích hlásící se k roku 1146, již mimo jiné dává kníže Vladislav nově zakládanému klášteru svou ves "Ssupam", ležící blízko Rokycan (RBM I, 118; Profous - Svoboda 1957, 225). V papežském potvrzení majetku plaského kláštera z roku 1250 se již Stupno ani lokalita podobného jména nevyskytuje (CDB IV, 351 - 353). Cisterciáci nejspíše od kláštera vzdálené Stupno prodali nebo snad směnili za bližší lokalitu. Záznam o tom se však nedochoval. Dlouho pak o Stupně nemáme žádné informace.

V roce 1352 je ve Stupně poprvé připomínán farní kostel (Profous - Svoboda 1957, 225) a roku 1363 tu vykonával patronátní právo Ota z Chrástu (LC I/2, 19,

30). Ota nebo Otík z Chrástu vyměnil s bratry Hynkem, Buškem a Ješkem Stupno za hrad Věžku a dvě vesnice. Stalo se to po roce 1375, kdy ještě žil otec zmíněných bratrů, Racek ze Švamberka a z Věžky (z vedlejší švamberské větve), ale před rokem 1378, kdy se Otík z Chrástu psal již Otíkem z Věžky (Sedláček 1905, 236). Tato výměna je jen pravděpodobným předpokladem (listina o tom se nedochovala) a na první pohled je patrné, že výměna hradu s příslušenstvím za ves by byla neadekvátní. Zda bylo již tehdy ve Stupně nějaké sídlo nelze za současného stavu poznání říci, ale zdá se, že Otík musel ještě připlatit.

V roce 1380 dosazovali do Stupna faráře Hynek, Jan a Bušek, bratři z Věžky (LC III, IV, 127), a v roce 1382 je uveden na zápisu, jímž získal Racek ze Švamberka (z hlavní rodové linie) směnou hrad Třebel, jako jeho ručitel také Ješek ze Stupna (Emler 1870, 472). Roku 1402 byl podací pánem ve Stupně Jan ze Švamberka seděním na Stupně (LC VI, 69). Zde můžeme sledovat zejména u Jana - Ješka změny predikátu (z Věžky, ze Stupna, ze Švamberka) a k roku 1402 máme ve Stupně konečně doloženo "sedění", tedy sídlo Jana ze Švamberka. Zdá se, že Jan své bratry přežil.

O potomcích této větve Švamberků toho není mnoho známo. Od roku 1410 se objevují na Svržně na Horšovskotýnsku bratři Jan Bavor a Přibyslav z Věžky jinak ze Švamberka (Sedláček 1893 116; Rožmberský 1995, 19). Lipolt ze Švamberka, který v roce 1412 obdaroval faru

ve Stupně platem ze Střapole, je považován za příslušníka jiné švaberské větve, sedící na blízké Střapoli, podobně jako Václav ze Švamberka, který někdy před rokem 1404 koupil nedaleký hrad Březinu (Sedláček 1905, 242, 175; Lenz 1931, 46). Zdá se tedy, že Švamberkové někdy před rokem 1410 Stupno prodali a koupili Svržno. Je ovšem možné, že prameny nezachycený příslušník švaberské větve z Věžky a Stupna seděl na Stupně ještě nějaký čas.

Buď prostřednictvím Václava ze Švamberka nebo Něpra Duce z Vařin (zaniklá ves Vařiny u Stupna), pánem na Březině roku 1414, bylo Stupno připojeno k panství hradu Březiny. Něprův syn Harant z Vařin seděním na Březině byl roku 1435 patronátním pánem ve Stupně (LC X, 250). S panstvím hradu Březiny pak Stupno sdílelo jeho osudy. Když byl hrad Březina roku 1499 prodáván, bylo podrobně vyčteno jeho panství a zmíněny i poplužní dvory, pokud v jednotlivých vesnicích byly. K Březině tehdy patřila celá ves Stupno s kmetčími dvory, ale poplužní dvůr tu zmíněn není (Emler 1872, 524). Stupno 12. prosince 1599 vyhořelo. Požár byl tak intenzivní, že byl v noci vidět z věže plzeňského kostela (Strnad 1883, 215 - 216). Spolu s Březinou patřilo Stupno roku 1654 k panství Osek. Tehdy byla ve Stupně fara, 9 selských, jedna chalupnická a jedna zahradnická usedlost (Doskočil 1953, 436). Do roku 1788 se Stupno značně rozrostlo; tehdy patřilo k panství Radnice a v Horním Stupně bylo 29 domovních čísel, zatímco v Dolním Stupně 21 (Schaller 1788, 227 - 228). Stupno Horní i Dolní nadále vzrůstalo. Růst osídlení byl způsoben dolováním uhlí a chemickou výrobou (srovnej Sommer 1838, 55).

Na závěr je možné konstatovat, že před rokem 1378 vznikla ve Stupně potřeba sídla, které tu bylo někdy v té

době vystavěno příslušníky boční větve Švamberků, nebylo-li tu ovšem již předtím. O jeho charakteru nelze zatím říci nic bližšího, ale jeho součástí by mělo být vrchnostenské hospodářství - poplužní dvůr. Možná už v prvním desetiletí 15. století se Stupno stalo součástí panství hradu Březiny; každopádně jim bylo na konci husitských válek. Sídlo ve Stupně ztratilo opodstatnění a nejspíše brzy zaniklo. V závěru neklidného 15. století tu nebyl ani poplužní dvůr. Mohli bychom předpokládat umístění sídla někde na návrší u kostela, avšak velký požár vsi a výstavba nového kostela asi pozměnily zástavbu této části Stupna. Zjistit polohu šlechtického sídla ve Stupně povrchovými metodami bude asi již nemožné.

Literatura a prameny: CDB - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (edice); Doskočil, K. 1953: Berní rula 2 - popis Čech r. 1654 I. Praha; Emler, J. 1870, 1872: Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohofelých I, II. Praha; LC - Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecessim (edice); Lenz, O. 1931: Geschichte des Weseritzer Ländchens und Herren von Schwanberg und Guttenstein bis nach dem 30jährigen Kriege. Brünn; Poche, E. a kolektiv 1980: Umělecké památky Čech 3. Praha; Profous, A. - Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny IV. Praha; RBM - Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae (edice); Rožmberský, P. 1995: Hrad Svržno? Hláška VI, 19 - 20. Plzeň; Sedláček, A. 1893, 1905: Hrady, zámky a tvrze Království českého IX, XIII. Praha; Schaller, J. 1788: Topographie des Königreichs Böhmen IX. Prag und Wien; Sommer, J. G. 1838: Das Königreich Böhmen VI. Prag; Strnad, J. 1883: Paměti plzeňské Martina Šimona

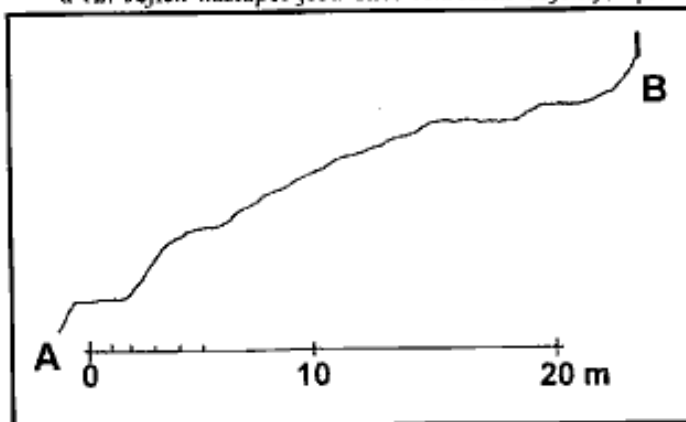
Tvrziště v Mokřanech - Klenově

Jiří Úlovec

Vesnice Mokřany leží přibližně 10,5 kilometru východně od Jílového u Prahy a kilometr západojihozápadně od Lojovic. Dnes sestává ze dvou částí, z vlastní vsi a z Klenova, bývalé vsíky, dnes však jen shluku několika usedlostí ležících na návrší asi 300 metrů od jádra Mokřan.

Historie vsi a místního panského sídla dosud nebyla podrobněji zpracována. Vzhledem k tomuto faktu nepřekvapí, že dosud publikované příspěvky o dějinném vývoji Mokřan jsou v některých částech protichůdné. Stačí porovnat stať publikovanou A. Sedláčkem v "Hradech"¹⁾ s údaji, uvedenými autorským kolektivem v knize o panských sídlech v okolí Prahy.²⁾ Obdobně nejasná zůstává rovněž lokalizace tvrze, která v Mokřanech prokazatelně existovala. Zatímco A. Sedláček se o ni vůbec nepokusil (což ostatně činil velmi často), kolektiv autorů z roku 1988 se spokojil ustáleným konstatováním, že tvrz zanikla někdy před koncem 15. století a "nezůstaly po ní žádné viditelné stopy". To však není - jako v mnoha jiných případech - pravda, neboť poměrně rozsáhlé pozůstatky tvrze se v místě dochovaly dodnes.

Jak již bylo konstatováno, Mokřany se skládají ze dvou částí. Díl zvaný Klenov, dříve samostatná vsíka, sestává z několika usedlostí, vystavěných na okraji srázu, spadajícího příkře do údolí Mokřanského potoka. Nejseverněji se rozkládaly usedlosti, označené dříve čp. 11 a 12. Jejich nástupci jsou dnes rekreační objekty, upra-

Mokřany - Klenov, řez tvrzištěm ve směru jihovýchod - severozápad (dvojnásobně převýšeno). Kresba autor.

veně ze starších obydlí. A právě u čp. 11 a 12, tvořících původně zřejmě zázemí panského sídla, stávala gotická tvrz. Tvořil ji velký obdélník minimálních rozměrů 20 x 18 metrů, opevněný především polohou na okraji prudkého srázu nad potokem a dále příkopem a valem.

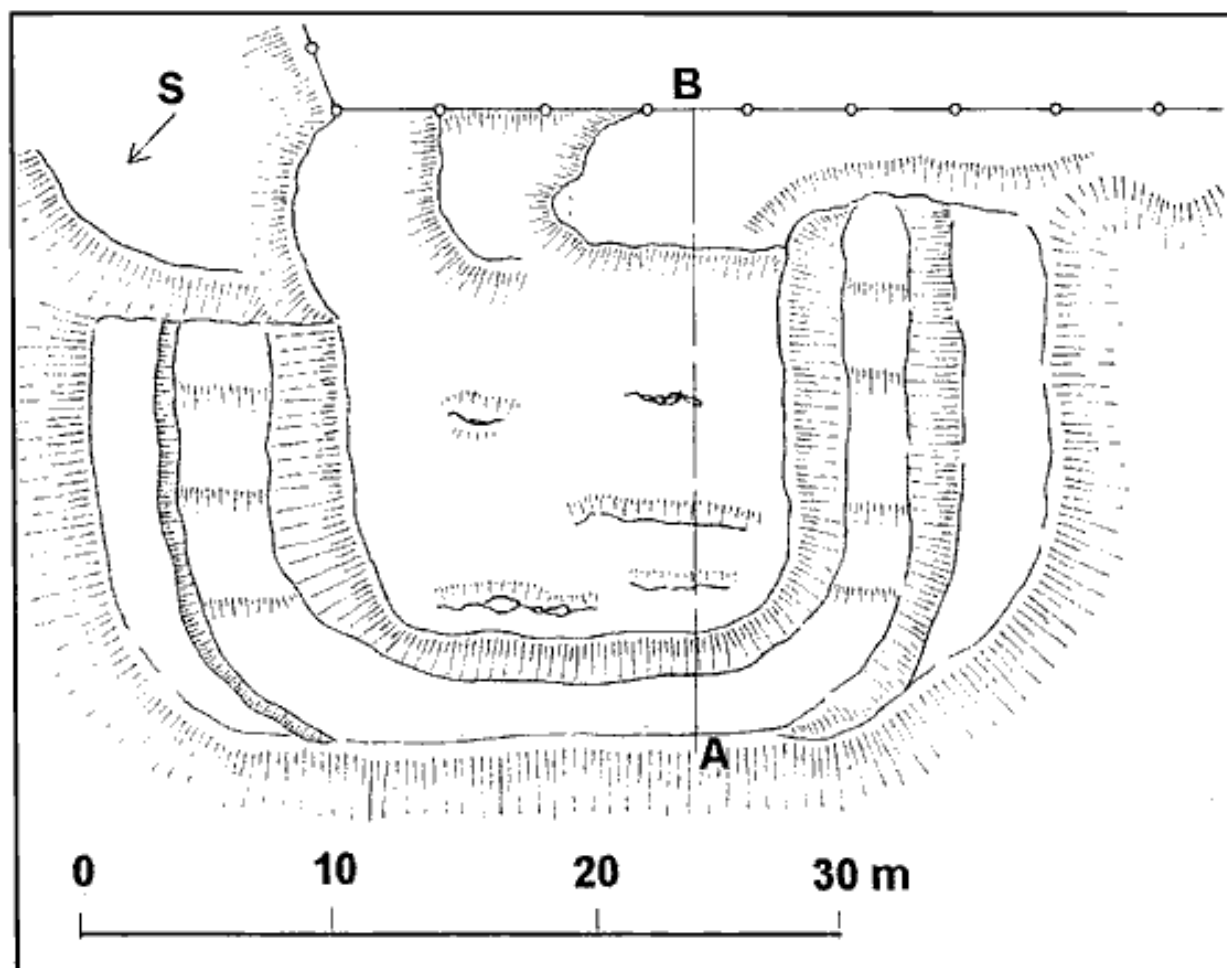
Dnes se z tvrziště dochoval pozůstatek centrální plošiny, umístěný v prudkém svahu. Vzhledem k rozsáhlým úpravám v okolí čp. 12 a zvláště severně od něj došlo k podstatným změnám úrovně terénu. Jižní část tvrziště tak zanikla pod navážkami, na nichž byla založena zahrada a sad, zatímco severněji položený díl nad údolím se vzhledem k jeho nevyužitelnosti dosud dochoval. Kolem východního a západního boku centrální části tvrziště obíhá příkop průměrné šířky tři metry, přecházející na severu a severozápadě nad svahem v jakousi bermu či parkánek.

Vzhledem k faktu, že z tvrziště nejsou dosud známy žádné nálezy, lze je datovat pouze na základě písemných pramenů do 14. až poloviny 15. století. Historicky souvisí s dějinami Mokřan, neboť písemné zmínky o Klenově prozrazují, že tato vesnička tvořila součást mokřanského zboží.

Poznámky: 1) Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XV., Kouřimsko, Vltavsko a J.-Z. Boleslavsko. Praha 1927, s. 211. 2) Kolektiv: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svazek VII, Praha a okolí. Praha 1988, s. 144.

Mokřany - Klenov, výřez z katastrální mapy vsi z roku 1841. Mokřany leží od bývalého Klenova severozápadně. Tvrziště je vyznačeno tečkovaně s písmenem "T". Šrafované značeny stavby z nespalného, tečkovaně ze spalného materiálu, plně vodní plochy a toky. Kresba autor.

Mokřany - Klenov, náčrt půdorysu zbytku tvrziště. Stav roku 1995, měřili H. Klímová a autor, kresba autor.

Jak dál?

Josef Miler

Česká kastelologie, i když se takto nazývá teprve krátce, prošla dlouholetým vývojem. Od dob Heberových romantických počátků přes Sedláčkovu vybudování jejich pevných základů procházela mnoha peripetemi, ve kterých se jednalo o názvosloví a metodologii, přičemž zde byla téměř vždy neúspěšná. Nabudeme se zabývat celou dnes již téměř stopadesátiletou historií tohoto oboru, ale pouze aktuálním stavem.

Českou kastelologii vždy zatěžovalo bohatství českého jazyka, které nám zanechalo pro středověká panská sídla pestřejší paletu názvů než většina evropských jazyků a navíc umožňuje ještě jejich různé variace, jako zdrobňování a podobně. Největším problémem se stal sám název "tvrz", který prošel složitým historickým vývojem a nakonec se stal označením drobného opevněného i neopevněného sídla. V evropským jazycích obdobný pojem nenajdeme. Vznikla tím snaha dělit panská sídla podle velikosti a jejich umístění v okolí sídelní jednotky, ke které náležela, což samozřejmě vzápětí vedlo k řadě nejasností. Pustíme-li se tímto směrem, narazíme brzo na absurditu řady otázek, na něž nedokážeme exaktně odpovědět. Výsledkem důkladné úvahy v tomto smyslu je zjištění, že středověk nám zanechal pozůstatky objektů, jež nedokážeme rozčlenit do několika málo skupin, které bychom pojmenovali.

Netahal bych na světlo tyto omšelé problémy, které nakonec stejně zůstaly nerozhodnuty (vyřešení denní jazykové praxe bez přesných definic atd.), nebýt skutečnosti, že se na tváři české kastelologie objevil další vědec, který má podobné kořeny. Je jím tzv. "typologie". Tážeme-li se po tom, co to je, nenajdeme v žádné z korektních kastelologických knih odpověď. Jedinou definici (kvazidefinici) jsme pracně vypreparovali z hesla "Typ hradu" v populární encyklopedii (kvaziencyklopedii) českých hradů T. Durdika (nakl. Libri, 1995, Praha). Při prostudování zmíněného hesla především okamžitě dospějeme k závěru, že typologie v kastelologii nemá nic společného s exaktním počínáním ve vědách přírodních. Jedná se o jakousi kvazixaktní metodu pseudorozdělení objektů, kterou nelze dotáhnout nikdy blíže k disjunktivnímu rozdělení objektů, tak jako v exaktních vědách.

Veškeré tyto obecné soudy je nejlépe doložit na konkrétním materiálu. V Čechách existuje asi 4000 objektů kastelologického zájmu (hradů, tvrzí, nejruznějších sídel, strážních objektů, polních opevnění a pod.). Z nich je typologicky zařazeno tak, že to není vystaveno všeobecnému posměchu, asi 40 objektů. Podíváme-li se na nejlépe prostudovaný tzv. typ Francouzský kastel, zjistíme, že od něj v Čechách alespoň se základními atributy existuje jediný hrad (Konopiště). Vedle něj existuje při bližším studiu zhruba k desítky hradů, které jsou považovány částečně za jakýsi derivát tohoto typu, samy jím však bezpochyby nejsou. Dokonce i hrad, na kterém jsou veškeré výhody a náležitosti francouzského kastelu předváděny (Týřov), tímto typem není, protože vlastní hrad je klasickým přemyslovským hradem, podobným ostatním

přemyslovským hradům, pouze předhradí má atributy francouzského kastelu, nemluvě o tom, že prostudujeme-li si francouzské kastely a skupinu hradů, které jsou s nimi u nás nějak spojovány, zjistíme, že jim schází pro francouzské kastely typické atributy, kterými jsou flankovací systém i další obranná zařízení. Při dostatečně hloubce kritického pohledu zjistíme, že jediným skutečně společným jmenovatelem zmíněné skupiny hradů je velké množství věží.

Studujeme-li blíže tyto věci, dospějeme k závěru, že žádné z těchto věží nevytvořily to nejdůležitější, co je francouzskému kastelu vlastní, a to je ucelený flankovací systém. Ucelený systém s prokazatelným návrhem na flankování je v Čechách doložitelný až po husitských válkách. Dospíváme tedy k závěru, že existuje v Čechách jeden hrad zařaditelný se skřipěním zubů do daného typu, dále asi 10 hradů různého stupně podobnosti kastelovému typu, což je vzhledem ke 4000 kastelologických objektů, respektive k asi 400 hradů, trochu málo. Takto situace vypadá v podstatě u všech typů, které hrad dostatečně vymezují. Existují samozřejmě typy, které připouštějí zařazení spousty hradů, ale tyto typy jsou natolik vágní, že připouštějí zařazení jednoho a téhož objektu do dalších typů.

Shrneme-li situaci do nějaké koncové formy, dospějeme k názoru, že typologie není nástroj, který by kastelologii posunul alespoň o půl dopředu, ale jen nástrojem, k jehož oživení od dob Schuchhardtových došlo jen díky carskému systému řízení vědy, kdy k získání dalšího přýmků na vědecké uniformě bylo nutné sepsání práce, která měla svou teoretickou část. Vzhledem k tomu, že v kastelologii si nikdo žádnou jinou teorii kromě typologie nevymyslel, došlo k jejímu rozvoji v zeměpisném prostoru, který carskému řízení vědy podléhal. Kastelologie byla samozřejmě v tomto směru velice podrobně prozkoumána a typologie byla svým společenskovedním způsobem dovedena téměř na okraj korektnosti.

Dnes mnozí kastelologové nechtějí tyto nesmyslné pozice vybudované za bolševického režimu opustit. Můj počáteční názor o vědu na tváři bude muset být asi změněn na nepatrnou skvrnku. Ale skalní stoupcí typologie budou donuceni přijmout skutečnost, že se jedná o cimrmanovské hrabičky do šosu a že tudy další cesta k pokroku kastelologie určitě nevede.

Když už jsme vymezili cestu negativní, pokusme se vymezit cestu pozitivní, to jest, kudy vede cesta k rozvoji kastelologie. Tou je hlavní proud bádání, kde můžeme uvést řadu velmi úspěšných prací, jako jsou okresní encyklopedie, monografická bádání, zvláště ta silně přehodnocující dosavadní oficiální názory na jednotlivé lokality (Anderle: Otázky vztahů mezi stavbami hradů Volfštejna a Valdeku, Durdík: Studie o hradech a městech, obojí v *Archaeologica historica* 23/1998 v tisku, Gabriel: Hrad Lipý, Praha 1997) a mnoho dalších.

Zapomenuté sídlo Orlov

Ačkoli Orlov unikl základním soupisům panských sídel (Sedláčkovy Hradky, Hradky nakladatelství Svoboda i Hradky, zámky a tvrze okresu Tachov), je v této věci, ležící asi 3 km jihovýchodně od Přimdy, sídlo doloženo prameny.

Orlov byl v letech 1344 a 1377 jednou z vesnic panství královského hradu Přimdy (Maur 1987, 15). Okolo Přimdy byl vytvořen manský systém a manové obdrželi drobné statky, začež byli povinni především vojensky sloužit při hradu. Jeden z přimdských manů sídlil na dvoře v Orlově (Sedláček 1905, 7). Ves Orlov se za Václava IV. ještě s dalšími přimdskými vesnicemi nejspíše zástavou dostala k Bernarticím a po smrti jejich majitelů byly o plat z Orlova v letech 1413 - 1419 spory mezi Vršem z Modřejovic a bratry Rendly (AČ XXXVI, 380, 389; Maur 1987, 15). Ves Orlov je připomínána roku 1471 (Profous 1951, 286) a toho roku patřila k manskému statku či dvoru Orlovu část vsi Souměte (Procházka - Úlovec 1990, 141). Dvůr v Orlově, existující již delší dobu, je připomínán roku 1548, kdy se při dělení zástavních pánů Přimdy i s dvěma rybníky v Orlově dostal na díl Adama ze Švamberka (Maur 1987, 15; Sedláček 1905, 11). V roce 1569 lidé z Orlova patřili ke hradu Přimdě (Profous 1951, 286), roku 1591 se u dvora Orlova připomínají dvě chalupy (Maur 1987, 15).

Po smrti zástavního držitele Přimdy Adama ze Švamberka panovník zástavu vyplatil. Vdova po Adamovi Kryzelda se roku 1592 uvolila i přikoupený manský dvůr v Orlově postoupit královské komoře. V roce 1596 začala komora přimdské panství rozprodávat. Městečko Přimdu koupil roku 1601 Andreš z Lidlova s manželkou Barborou, po jeho smrti roku 1613 polovice statku Přimdý připadla vdově Barboře a druhá polovina nezletilému synovi Maximiliánovi, jehož poručníci byla jeho sestra Barbora provdaná Tucharová a s ní pak i Jan Kašpar mladší Tuchar z Šoberova a na Orlově, asi její manžel (Sedláček 1905, 14).

Při placení berně roku 1615 je uváděn Jan Kašpar mladší Tuchar z Šoberova na Orlově a Příkřicích, platící daň ze 45 poddaných, dvou ovčáckých mistrů a pacholka a ze čtyř mlýnských kol: berně ze statku Přimdý odváděla Barbora Tucharová z Lidlova a na Přimdě (Sedláček 1869, 52, 50). Z pobělohorských konfiskací, jimiž byl Tuchar postižen (1621), se dozvídáme, že statek Příkřice (okr. Domažlice - poplužní dvůr a ves Příkřice a 3 poddaní v Hradišti) zdědil Tuchar po otci, zatímco statek Orlov, k němuž náleželo sídlo a dvůr poplužní Orlov, vsi Málkov, Triskolupy a Rájov a tři mlýny, koupil Tuchar roku 1606 ještě s některými domy v Přimdě od Jana Jindřicha Riela (Ritschel) z Hartbachu. Statek Orlov byl opět připojen k Přimdě (Bílek 1883, 719). Při placení berně roku 1603 je jmenován Jetřich Jan Rytčel, platící z 54 poddaných, ovčáckého pacholka a šesti mlýnských kol: není však uveden název statku a sídlo jeho majitele (Marat 1898, 58). Zdá se velmi pravděpodobně, že jde o statek Orlov, který pak roku 1606 od Rytčela z Hartbachu koupil Tuchar z Šoberova a domy v Přimdě odprodal. V první půli 18. století byl v Orlově poplužní dvůr, ovčín a hospoda, u dvora byla chmelnice (Kolektiv 1970, 341).

Shrneme-li výpověď pramenů, můžeme konstatovat, že ve vsi Orlově v blíže neznámé době vzniklo manství k hradu Přimdě. Ves náležela s přestávkami k přimdskému panství. Manský dvůr, jehož držitele neznáme, se stal v 15. století střediskem malého manského statku, v 16. století patřil zástavním majitelům Přimdy. V závěru století ves živofila a manský dvůr přešel na královskou komoru, která od roku 1596 přimdské panství rozprodávala. Zdá se, že část panství koupil Rytčel z Hartbachu a opravil starý obytný objekt ve dvoře, nebo vystavěl zcela nový; při prodeji statku Orlova roku 1606 je tu přímo jmenováno "sídlu", o jehož charakteru zatím nelze říci nic bližšího. Ves Orlov už neexistovala - byla nejspíš

še Ryčlem zrušena a pozemky připojeny k panskému dvoru. Tuchar z Šoberova tu pak seděl do roku 1621, poté se Orlov opět stal součástí panství Přimda. Dnešní stav lokality je třeba posoudit průzkumem, který by ještě mohl přinést závazná zjištění.

Prameny a literatura: AČ - Archiv český (edice). Praha: Bílek, T. V. 1883: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 II. Praha: Marat, F. 1898: Soupis poplatnictva 14 krajův Království českého z r. 1603. Praha: Maur, E. 1987: Několik poznámek k metodice studia zaniklých osad. X. výroční zpráva OA Domažlice 5 - 24. Horšovský Týn: Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách III. Praha: Procházka, Z. - Úlovec, J. 1990: Hradky zámky a tvrze okresu Tachov 2. Tachov; Sedláček, A. 1869: Rozvržení šibek a berní r. 1615. Praha: Sedláček, A. 1905: Hradky, zámky a tvrze Království českého XIII. Praha.

P. Rožmberský

Příspěvek k diskusi o hledačích pokladů

Ve třetím čísle tohoto ročníku Hlásky vyšel příspěvek K. Nováčka O takzvaných hledačích pokladů. Rozkrádání, vykrádání a ničení čehokoliv se stalo v naší republice téměř národním sportem. Je proto jasné, že se tomu nevyhnou ani archeologická naleziště. Velmi k tomu přispívá i moderní technika. Výkonné detektory kovů jsou schopny nalézt i drobný kovový předmět ve značné hloubce pod povrchem terénu a jsou dostupné prakticky každému. Jako milovníka historie mě mizí, že nenávratně mizí spousta cenných předmětů někde na burzách u nás nebo v zahraničí. Další předměty nekovového charakteru jsou zničeny při dobývání těch kovových. Někdy však nejde ani tak o předměty samotné, jako o místo, kde byly nalezeny. Dokumentace je mnohdy cennější než sám předmět. Prakticky však neexistuje žádný způsob, jak drancování archeologických lokalit trvale zabránit a tak by bylo asi lepší tomu předjet. Předjet tak, že se kovové předměty ze země vyzvednou. Odborníci s tím určitě souhlasit nebudou a uvedou proti mnoho argumentů. Na některé chci předem odpovědět.

1) Lokalita má zůstat v původním stavu. Tento názor je sice odborně správný, ale v současných podmínkách neobstojí. Někteří jedinci v touze po zisku jsou schopni jakoukoliv lokalitu komplexně překopat. Pokud se kovové předměty šetrně vyjmou ze země a přesně zakreslí kde byly nalezeny, lokalita dozná újmu podstatně menší a při případném budoucím odborném výzkumu bude možné této dokumentace využít. Hledači pokladů pak detektory na lokalitě žádné kovové předměty nenaleznou a nebudou ji devastovat.

2) Nejsou peníze na nákup drahé techniky. Jistý hlavní představitel ve známém westernu řekl: "Nač kupovat drahé zbraně se kterými neumíme zacházet, když si mnohem levněji můžeme najmout střelce". Toto je stejný problém, tak proč ho stejně neřešit? Je dost lidí, kteří detektor kovů mají. Ne všichni jsou vykradači památek; mnozí hledají kovové předměty pro zábavu. Jde jim jen o hledání, nikoli o zisk či o nalezený předmět. Proč nevyužít služeb těchto nadšenců, kteří mají patřičné vybavení a umí s ním zacházet?

3) Není dost odborníků pro takové akce. Snad by archeologové mohli využít důvěryhodných laiků se základními znalostmi o archeologii, kteří by hledačem objevený předmět opatrně vyjmuli ze země, zabezpečili proti poškození, označili, a do plánu zakreslili místo nálezů. Dokumentaci a nalezené předměty by pak odevzdali odborníkům.

Závěrem bych chtěl říci, že nejsem odborník ani hledač pokladů (nejsem archeolog, ani právník, ani majitel detektoru kovů). Doufám, že tyto řádky budou pochopeny jen jako podnět k další diskusi na toto závazné téma, před nímž není možné strkat hlavu do písku. Domnívám se, že policie, archeologové ani členové našeho klubu nezabrání dalším a dalším devastacím archeologických nalezišť, situovaných většinou někde na

odlehklých místech v lesích (byl již někdo dopaden a potrestán?), a že alespoň se nezamyslet nad možnostmi jak tomu předejít by bylo chybou.

P. Šimovský

Další snímky sídel z muzejních sbírek

Rozhodně přínosný příspěvek M. Novobitského Fotografie sídel v muzejních sbírkách otiskem v Hlávce by neměl zůstat osamocen. Potřeba znalosti zachovaných starých záběrů pro kastelologické bádání je nesporná. Podobný soubor negativů se nalézá také ve sbírkách oddělení novějších dějin Západočeského muzea v Plzni.

Záběry feudálních sídel jsou zachovány ve formě sbírky skleněných negativů o rozměrech 9 x 6 až 18 x 13 cm. Soubor doplňuje několik exemplářů negativů 9 x 12 na deskovém neskleněném podkladě. Tyto jsou v následném soupisu doplněny značkou (F). Protože některé soubory negativů jsou k jedné lokalitě značně obsáhlé, rozhodl jsem se je uvést v zkrácené formě (např. hrad Radyně). Údaje, u nichž si nejsem jist jménem či lokalizací, jsou označeny otazníkem. Jinak jsem formu soupisu podřídil pro přehlednost seznamu M. Novobitského (jméno lokality, okres, inventurní čísla, rozměr, popis záběru, popřípadě datace). Časové zařazení uvedených negativů je ve valné většině v rozmezí od r. 1900 až do r. 1931 a jen v málo případech jsou snímky pozdější.

Oddělení novějších dějin ZPČ muzea v Plzni - negativy:
Bechyně (Tábor): 5466, NB 41/5, 12x16, zámek okolo 1920, 5466, NB 41/21, 12x16, předsunutá věž okolo 1910. **Blatná** (Strakonice): 5466, ND 23/1, 12x9, zadní trakt, 5466, ND 47/8, 12x9, zámek. **Březnice** (Příbram): 5466, ND 47/9, 12x9, zámek. **Buben** (Plzeň-sever): 5466, ND 12/20-23 (F), 12x9, soubor záběrů části hradu před a během oprav 1929, 5466, ND 12/35-66 (F), 12x9, rozsáhlý soubor detailů, jednotlivých částí a celkových pohledů na zříceninu hradu a jeho rekonstrukcí 1929. **Bušovice** (Rokycany): 5466, NB 26/21, 13x18, zámek 1927, 5466, NB 39/22, 13x18, interiér kaple 1927, 5466, NB 39/23, 13x18, interiér kaple 1927, 5466, NB 40/23, 13x18, zámek 1927, 5466, ND 63/10, 12x9, zámek, 5466, ND 63/11, 12x9, zámek. **Bystřice n. Úhlavou** (Klatovy): 5466, ND 23/15, 12x9, nádvoří zámku, 5466, ND 23/16, 12x9, vstupní věž. **Červené Poříčí** (Klatovy): 5466, NB 76/5, 18x13, zámek 1909, 5466, ND 25/1, 12x9, zadní trakt (?). **Český Krumlov**: 5466, NB 41/18, 12x16, zámek okolo 1910, 5466, NB 41/19, 12x16, zámek okolo 1910, 5466, NB 43/27, 12x16, zámek, 5466, NB 47/9, 12x16, zámek, 5466, NB 47/11, 12x16, zámek od řeky, 5466, NB 47/12, 12x16, zámecký most, 5466, ND 12/27-30 (F), 12x9, soubor záběrů na jednotlivé části objektu 1931, 5466, ND 23/29-31 a 33-34, 12x9, soubor celkových záběrů zámku a mlýnovny v parku, 5466, ND 24/1-8, 12x9, soubor snímků staveb v parku a celkové pohledy na zámek. **Český Sternberk** (Benešov): 5466, NB 47/4, 12x16, hrad. **Dívčí Kámen** (Český Krumlov): 5466, ND 13/29 (F), 12x9, zřícenina hradu 1931, 5466, ND 13/30 (F), 12x9, palác 1931. **Domažlice**: 5466, NB 77/13, 18x13, hrad okolo 1900, 5466, ND 23/22, 12x9, hrad, 5466, ND 23/23, 12x9, hrad. **Helfenburk** (Strakonice): 5466, NB 39/25, 13x18, hrad okolo 1930, 5466, NB 43/2, 12x16, hrad, 5466, NB 43/3, 12x16, hrad, 5466, NB 43/4, 12x16, hrad, 5466, NB 43/14, 12x16, hrad. **Hluboká** (České Budějovice): 5466, ND 12/26 (F), 12x9, zámek 1931, 5466, ND 23/26, 12x9, nároží zámku, 5466, ND 23/27, 12x9, zámek. **Horažďovice** (Klatovy): 5466, ND 27/22, 12x9, křídlo zámku. **Horšovský Týn** (Domažlice): 5466, NA 3/3, 18x24, nádvoří zámku 1904. **Hrádek** (Lacembok?, okr. Domažlice): 5466, ND 73/6, 12x9, příkop hradu(?) 1926. **Jindřichův Hradec**: 5466, ND 26/32, 12x9, zámek, 5466, ND 26/34, 12x9, zámek, 5466, ND 76/18, 12x9, zámecké nádvoří, 5466, ND 76/18, 12x9, zámecké nádvoří. **Kaceřov** (Plzeň-sever): 5466, NA 2/31, 18x24, nádvoří 1900. **Kašperk** (Klatovy): 5466, ND 12/1-9 (F), 12x9, soubor záběrů částí hradu 1925, 5466, ND 13/7 (F), 12x9, hradiční brána 1925,

Kozel (Plzeň-jih): 5466, ND 26/3, 12x9, zámek, 5466, ND 26/6, 12x9, zámek. **Kratochvíle** (Prachatice): 5466, ND 27/21, 12x9, zámecký interiér. **Křimice** (Plzeň-město): 5466, NA 6/23, 18x24, zámek se sochou, 5466, ND 24/9, 12x9, zámek, 5466, ND 24/10, 12x9, zámecký portál, 5466, ND 24/15, 12x9, zámek od řeky, 5466, ND 31/25, 12x9, zámek 1906. **Křivoklát** (Rakovník): 5466, NB 39/24, 13x24, hrad okolo 1930. **Kunžvart** (Prachatice): 5466, NE 10/35 (F) 9x6, zříceninu hradu, 5466, NE 10/36 (F), 9x6, zřícenina hradu. **Lčovice** (Prachatice): 5466, ND 23/25, 12x9, zámek. **Libštejn** (Rokycany): 5466, NE 10/25, 9x6,5, hrad od řeky. **Litice** (Plzeň-město): 5466, NB 21/16, 13x18, hrad 1918. **Lopata** (Plzeň-jih): 5466, NE 12/26, 9x6, portál hradu 1947. **Malesice** (Plzeň-sever): 5466, ND 24/19, 12x9, zámek, 5466, ND 26/5, 12x9, zámek. **Manětín** (Plzeň-sever): 5466, ND 12/31-34 (F), 12x9, soubor celkových záběrů na zámek 1931, 5466, ND 14/27 (F), 12x9, sochy před zámkem 1931, 5466, ND 14/30 (F), 12x9, zámek 1931, 5466, ND 76/30, 12x9, zámek z parku. **Nebílovy** (Plzeň-jih): 5466, NB 7/7, 13x18, průčelí zámku 1918. **Nekmř** (Plzeň-sever): 5466, ND 14/31, 12x9, křídlo zámku. **Olomouc**: 5466, ND 49/5, 12x9, interiér domu na hradě před 1940. **Pardubice**: 5466, ND 14/38 (F), 12x9, zámecká brána 1931, 5466, ND 14/39 (F), 12x9, zámecká brána 1931. **Plasy** (Plzeň-sever): 5466, NA 2/35, 18x24, prelatura 1910, 5466, NA 2/36, 18x24, chodba v konventu, 1910. **Poděbrady**: 5466, ND 76/21, 12x9, zámek. **Rabí** (Klatovy): 5466, ND 12/16-19 (F), 12x9, soubor celkových záběrů a části hradu 1925, 5466, NE 11/15-16, 9x6, hrad, 5466, NE 12/21, 9x6, hrad. **Rabštejn n. Střelou** (Plzeň-sever): 5466, ND 13/8, 12x9, přestavěné opevnění hradu 1911, 5466, ND 13/19, 12x9, pohled z horního hradu na celý komplex 1911, 5466, ND 25/11, 12x9, pohled na komplex, 5466, ND 66/24 (F), 12x9, celkový pohled 1924, 5466, ND 67/35, 12x9, celkový pohled 1913, 5466, ND 68/17 (F), 12x9, celkový pohled 1913. **Radyně** (Plzeň-jih): 5466, NB 76/22, 18x13, hrad od jihozápadu 1900, 5466, NC 1/1-26, 15x10, soubor celkových i detailních záběrů převážně z úprav hradu 1920, 5466, NC 2/1-26, 15x10, soubor celkových i detailních záběrů převážně z úprav hradu a stavu před úpravami 1921 - 1928, 5466, NC 3/1-10, 15x10, soubor celkových i detailních záběrů převážně z úprav hradu 1922 - 1928, 5466, ND 12/10-15 (F), 12x9, soubor záběrů interieru a části hradu, 1925, 5466, ND 47/35, 12x9, hrad, 5466, ND 69/28 (F), 12x9, hrad 1936. **Rožmberk** (Český Krumlov): 5466, NB 42/13, dolní hrad okolo 1910, 5466, NB 43/23, 12x16, dolní hrad, 5466, NB 43/24, 12x16, hrad, 5466, ND 13/20 (F), 12x9, dolní hrad 1931, 5466, ND 25/14, 12x9, dolní hrad, 5466, ND 25/15, 12x9, hrad, 5466, ND 25/26, 12x9, hrad.

(Dokončení příště)

L. Krémář

Už jste četli...?

Duch místa: Průsečíky času (Panský dvůr ve Velkém Přítočně v letech 1306 - 1997). Kniha o 160 stranách formátu A4 napsali dva autoři. Historik J. Dolejší napsal historický předehled a reflexivní povídky inspirované místní historií (s více než třiceti fotografiemi a s ilustracemi K. M. Tomana). Z. J. K. Čech je autorem čtyřadvaceti celostránkových kreseb znaků majitelů dvora a textu s dalšími kresbami znaků, který přináší genealogický a heraldický přehled vývoje bavorského domu Wittelsbachů a habsburské monarchie v 18., 19. a 20. století. Vydal Vagnerplast spol. s r. o., Velké Přítočno 2, 273 51 Unhošť, tel. 0312 216335, fax 0312 216999, kde je možné si na oddělení odbytu knihu v ceně 360 Kč objednat.

Středověká architektura Řádu německých rytířů v polském Pobaltí a některé další významné architektonické památky Polska. Vydala pobočka KASu ve Zlíně. Zlín 1998. Stručný průvodce k zájezdu zlínské pobočky do Polska, 2. upravené a rozšířené vydání, náklad 50 výtisků. Publikace formátu A5 má 100 stran a mimo informaci o zájezdu, mapek a kilometrážních tabulek obsahuje kapitoly o dnešním Polsku,

Rada

o historii Polska, o Řádu německých rytířů, o bitvě u Grunwaldu a o osmnácti hrazech. Na závěr je připojen česko-polský slovníček. Publikace je vybavena množstvím černobílých snímků, plánek, rekonstrukcí a kreseb rytířů z různých období ve zbroji. Kolektiv autorů (J. Beran, P. Beran, J. Hoza, M. Zikmund) se zdařile pokusil především z cizojazyčných materiálů shrnout informace o významných polských hrazech, které by mohly zajímat i členy dalších poboček KASu. Zájemci o publikaci necht' se spojit s předsedou zlínské pobočky MUDr. Jiřím Hozou, Dukelská 3975, 760 01 Zlín.

redakce

Zpravodaj 1998. Vydalo Okresní muzeum Plzeň-jih se sídlem v Blovičích ve spolupráci se Státním okresním archivem Plzeň-jih se sídlem v Blovičích. Formát A4, 20 stran. Z obsahu: P. Rožmberský: **Drahkov a Mokřice**, Historie dvou lokalit po nichž se psaly vládycké rody s pokusem o lokalizaci tvrze. P. Břicháček - M. Metlička: **Časné a vrcholně středověká keramika z hradu Potštejn u Žinkov**, Autři soustředili nálezy z hradu pocházející ze starých výkopů i novějších sběrů a podávají jejich rozbor. Soubor nálezů pochází ze dvou období (počátek 11. století a 2. polovina 13. s přesahem do počátku 14. století). Zmiňují se i o nálezech z blízkého "Obrova hradiště", z okolí žinkovského zámku a z dalších nalezišť v okolí.

Encyklopedie českých tvrzí I. díl A - J. Pražské nakladatelství ARGO vydalo v roce 1998 první díl dlouho očekávané publikace formátu A4 s doporučenou cenou 496 korun a v nakladu 3000 výtisků, na níž se autorsky podíleli I. Svoboda, J. Úlovec, P. Chotěbor, Z. Procházka, Z. Fišera, J. Anderle, J. Slavík, M. Rykl, T. Durdík a V. Brych (dvě třetiny autorů jsou členy KASu). V úvodních statích se na 86 stranách v několika kapitolách čtenář seznámí se vznikem šlechtu, stavebníky skromnějších panských sídel - tvrzí, s jednotlivými funkcemi tvrzí, přínosem písemných pramenů k poznání tvrzí, jejich stavebním vývojem od 13. do 17. století, se stavební technikou používanou při výstavbě tvrzí, s jejich obrannými zařízeními, architektonickými detaily a s hmotnou kulturou tvrzí, tedy s archeologickými nálezy předmětů užívaných jejich obyvateli. Každá stať je podepsána jejím autorem. V Čechách existuje či existovalo několik tisíc tvrzí, z nichž následný katalog o 272 stránkách alfabeticly popisuje všechny významnější. Pod každým jménem tvrze je uvedena lokalizace do okresů a stručná charakteristika sídla s bližší lokací. Následuje základní nástin historického vývoje, popis objektu a jeho stavební vývoj. Každé heslo je označeno značkou autora. Takových hesel obsahuje první díl Encyklopedie 290, celkem bude mít čtyři díly. Úvodní stať a především jednotlivá hesla katalogu jsou bohatě vybavena plánek, půdorysy a řezy tvrzí, grafickým znázorněním stáří zdí a stavebního vývoje, staršími vyobrazeními i fotografiemi, kresebnými rekonstrukcemi a především katastrálními plány s označením polohy tvrzí. Encyklopedie je další nepostradatelnou publikací pro zájemce o kastelologii.

P. Rožmberský

Z hradů, zámků a tvrzí

O letošních prázdninových měsících pokračují zásadním způsobem práce na opravě zdevastované tvrze - tzv. Starého zámku ve **Svinné** (okr. Rokycany). Stavební firma financovaná vlastníkem a dotací z ministerstva kultury pracovala na opravě střechy a krovu. Tyto práce jsou v současné době dokončeny. S pomocí několika členů plzeňské pobočky KASu (dámy a pánové Šinovský, Šinovská, Novohilský, Slavíková, Anderle) byly prováděny vyklizovací práce v interiérech. Podarilo se zjistit nejstarší stavební fázi - pravděpodobně gotickou vjezdovou bránu, dále původní renesanční kuchyni se zbytky velkého dýmníku a pecky. Do zimy se počítá se zobytněním dvou místností. Majitel děkuje členům KASu za nezištnou pomoc a těší se na další pokračování spolupráce.

T. Karel

Pozor změna! Ředitelství Západněčeského muzea, kam chodí pošta adresovaná Radě, redakci Hlášky i plzeňské pobočce KASu, se přestěhovalo do hlavní budovy muzejního paláce, jehož dlouholetá oprava se chýlí ke konci. Nová adresa tedy zní: **Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň.**

Schůze Rady KASu proběhla dne 2. 9. 1998 bez přítomnosti zástupců mimoplzeňských poboček, které se ani písemně nevyjádřily k připraveným bodům jednání uveřejněným v minulém čísle Hlášky. Za pobočku Plzeň se jednání účastnili pánové Novobilský, Mikota, Karel, Šinovský, Anderle, dále redaktor Hlášky Rožmberský a revizor účtů Zahradník. Dlouhodobě nemožený předseda KASu dr. Miler se omluvil. Bod 1 - cena jednotlivých výtisků Hlášky na rok 1999 byla zvýšena pro členy klubu na 10 Kč, pro nečleny klubu na 15 Kč. Výrobní cena jednoho čísla se pohybuje kolem dvaceti korun a není pravděpodobné, že by KAS získal v příštím roce vzhledem k situaci městské pokladny od města Plzně další grant na vydávání Hlášky. Mírným zvýšením ceny chce Rada předejít případnému skokovému růstu ceny Hlášky. Bod 2 - 10. výročí časopisu Hláška. Ačkoliv je udržení vydávání malonákladového časopisu po dobu deseti let bezesporu úspěchem, Rada doporučila pouze sepsání úvodního článku na toto téma a uložila jeho realizaci šéfredaktorovi Hlášky. Bod 3 - oslavy 150. výročí úmrtí F. A. Hebera v roce 1999. Rada vítá iniciativu královéhradecké pobočky v tomto směru a příkřla pobočce 500 Kč na věнец (proplati pokladni Rady). Dále počítá s tím, že zmíněná pobočka dodá redakci Hlášky včas článek na toto téma. Člen plzeňské pobočky pan Procházka, majitel nakladatelství, plánuje ke zmíněnému výročí vydat český překlad Heberova díla vztahujícího se k Plzeňsku a plzeňská pobočka ověří možnosti připomenutí zmíněného výročí v Heberově rodišti. Nadace České hrady připraví k vydání publikaci Rady - v pohledu romantického badatele F. A. Hebera a sadu pohledů s vyobrazeními západněčeských hradů podle rytin z Heberova díla. Bod 4 - Rada jednomyslně odsoudila vytěžování archeologických lokalit pomocí detektorů kovů za účelem obohacení nebo jen pro zábavu, ničící souvislosti nalezených předmětů s jejich okolím. Doporučuje členům, aby zjištěné poškození památky oznamovali příslušným orgánům policie nebo archeologickým pracovištěm, jak jim to ostatně ukládají stanovy KASu (článek 1 odstavce 1 a 3 písmena e a g). Dále upozorňuje členy klubu, kteří by se snad této činnosti věnovali, že při zjištění jejich nezákonného počínání budou z KASu vyloučeni na základě článku 4 odstavce 3 (členství zaniká též v případě, když člen porušením stanov poškodil zájmy klubu) a odstavce 6 písmeno a (povinnosti člena - dodržovat veškeré zákony a předpisy které se týkají jeho zájmové činnosti) a nahlášení příslušným úřadům.

Všem pobočkám!!! Předsedové a pokladníci poboček zajišťují do konce roku 1998: 1)- vybrání členských příspěvků za rok 1998, vybrání předplatného Hlášky 1999, které činí dle výše podaného rozhodnutí Rady 40,- Kč. 2)- zaslání poplatku Radě (10 Kč za člena) a předplatného Hlášky 1999 pokladníkovi Rady (Jana Richterová, Slovanská 155, 307 05 Plzeň). 3)- zaslání jmenových seznamů členů za které je placeno 10 Kč a kteří si předplatili Hlášku 1999 Radě (KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň). 4)- zaslání peněz za novínové poštovné za Hlášku 1998 (4 Kč za jeden výtisk - pobočka Humpolec 208 Kč, pobočka Hradec Králové 312 Kč, pobočka Brno 224 Kč, pobočka Zlín 48 Kč, Plzeňská pobočka vyrovná poštovné dle výsledků distribuce tohoto čísla). 5)- Zaslání papírových pásek s nadepsanými adresami odběratelů Hlášky (vždy 4 ks). 6)- Zaslání přihlášek nových členů Radě. Rada prosí funkcionáře poboček, aby vše zvládli do konce roku.

Nečlenové klubu odebirající Hlášku zašlou do konce roku předplatné Hlášky 1999 ve výši 80 Kč (Hláška 4 x 15 = 60

Kč, poštovné, balné) přiloženou složenkou pokladníkovi Rady, popřípadě na účet KASu č. 716754-318/0800.

Hlásku 1999 mají zdarma individuální členové klubu, kteří přispívali do Hlásky 1998 (netýká se rubriky Zprávy z klubu): pobočka Hradec Králové: Z. Fišera, F. Musil, J. Slavík, pobočka Praha: J. Úlovec, J. Synek, M. Dusil, pobočka Brno: P. Nisler, J. Sadílek, pobočka Plzeň: T. Karel, Z. Procházka, P. Rožmberský, M. Novobilský, V. Knoll, D. Doležal, K. Nováček, P. Mikota, F. Kasl, J. Richterová, P. Šinovský, J. Miler, L. Krémář. Tito autoři nebudou platit předplatné Hlásky 1999, ale budou uvedeni na seznamech odběratelů a budou pro ně vytvořeny pásky. Rada obdrží za tyto členy po 10 Kč ("desátek").

Nadace České hrady právě vydává další čísla edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa: č. 17 - **Královský hrad Radyně** (P. Rožmberský - M. Novobilský), č. 18 - **Hrádek ve Skočicích u Přeštici** (J. Světlík, P. Rožmberský, M. Novobilský).

Uzávěrka příštího čísla Hlásky je 10. prosince 1998.

Pobočka Plzeň

Pozor změna! Nová korespondenční adresa pobočky: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň.

Na schůzce 2. září uctili přítomní členové pobočky povstáním památku jednoho ze zakládajících členů KASu ing. arch. Vladimíra Švába, od jehož úmrtí uplynulo 10 let.

Opět je tu podzim a s ním **placení členských příspěvků**. Do konce roku je nutné uhradit členské příspěvky za rok 1998 ve výši 30 Kč a předplatné Hlásky ve výši 40 Kč, celkem tedy 70 Kč. Členové neodčítající Hlásku (rodinní příslušníci a pod.) zaplatí členský příspěvek ve výši 20 Kč. Platí se složenkou na adresu pokladníka (Jana Richterová, Slovanská 155, 307 05 Plzeň), nebo osobně pokladníkovi či jeho zástupci na schůzkách pobočky vždy 1. středu v měsíci v salóňku restaurace U námořníka u Centrálního autobusového nádraží v Plzni, popřípadě na podzimní členské schůzi pobočky.

Členská schůze se koná v úterý 13. října od 16.30 hod. v přednáškovém sálu Národopisného muzea na náměstí Republiky v Plzni. Budou se přijímat noví členové, projednávat organizační otázky a bude přednesena přednáška týkající se objektů, které navštívíme při podzimní poznávací vycházce (přislíbí ing. Anderle).

Podzimní vycházka se koná v sobotu 17. října. Odjedeme z Hlavního nádraží v 8.02 vlakem směr Žatec. Jízdenky si zakoupíme do zastávky Obora. Odtud zamíříme přes barokní dvůr plaského kláštera Býkov k hájovně Třebekov, rodišti F. A. Hebera. Nedaleko hájovny shlédneme "záhadný hrad Železnici", který není hradem, ale zaniklým dvorem s tvrzí plaského kláštera z předhusitských dob. Potom se přes hromnické jezírko vydáme k říčce Třemošence, kde navštívíme donedávna zcela neznámý hrad, objevený až předsedou klubu J. Milerem. Proti proudu se přesuneme do města Třemošné, kde se pokusíme lokalizovat bývalou třemošenskou zájezdni hospodu, která stávala na místě zvaném "Na zámečku". Z Třemošné pojedeme vlakem domů. Trasa je dlouhá asi 12 km, návrat v odpoledních či večerních hodinách.

Ani po jarním neúspěšném pokusu se nevzdáváme. Ing. Petr Mikota připravil na sobotu 24. října **cyklistický výlet** na jih od Plzně. Sraz účastníků je v 8.00 hod. před bránou Plzeňské papírny. Navštívíme tyto lokality: Hradiště, Štěnovice, sv. Vojtěch, Džbánec, Nebřilovy, Prusiny, Netunice, Předence, Lišec, Dolní Lukavice, Vícov, případně hrad Skálu. Délka trasy cca 50 km, návrat vlakem z Přeštic. *

Pobočka Zlín

Na jaře byla činnost naší pobočky společně se spřáteleným sokolovským muzeem upjata na organizační záležitosti týkající se stěžejní akce celého roku - zájezdu do Polska pod názvem "Středověká architektura Řádu německých rytířů v polském Pobaltí a některé další významné architektonické památky Polska". S odstupem času lze bez nadsázky konstatovat, že veškeré úsilí věnované tomuto zájezdu stálo skutečně zato. Zájem předčil očekávání, na některé ze zájmeů nezbylo místo v autobusu. 5. května jsme se ve večerních hodinách vydali směrem severním, abychom okolo sedmé hodiny ranní zastavili u prvního z navštívených objektů - hradu **Golub-Dobrzyń**, u kterého jsme si prohlédli exteriér. U dalšího objektu - zříceniny hradu **Radzyń Chelminski** jsme měli možnost díky ochotným polským dělníkům podívat se i do míst, kam se běžný turista nedostane. U dalšího hradu (**Kwidzyn**) jsme mohli obdivovat první z tzv. latrínových věží, které se na tamních hradech vyskytovaly poměrně v hojné míře a které poukazyvaly na vyspělé hygienické návyky členů řádu. Další den jsme měli možnost zhlédnout citadelu řádu a sídlo velmistra Řádu německých rytířů - **Malbork**. Pro budoucí návštěvníky tohoto místa snad lze doporučit, aby počítali s prohlídkou na celý den. Je skutečně na co se dívat. V podvečerních hodinách jsme navštívili ještě další z řádových staveb - **Frombork**, jejíž těleso v sobě zaujímá i jednu z mála polských katedrál (jedny z nejlepších varhan v zemi). 7. května byl na programu hrad warmiňských a pomezských biskupů - **Lidzbark Warmiński**, skutečný skvost architektury (množství interiérů se zachovanými freskami), následoval hrad **Olsztyn**. Neopoměli jsme navštívit pole bitvy u **Grunwaldu**, kde spojené polsko-litevské oddíly řád porazily r. 1410. Ve večerních hodinách jsme zhlédli poslední z cihelných řádových staveb - hrad **Nidzicu**. Poté následoval noční přejezd do polského Kladška s prohlídkami hradů, které tvořily pohraniční tetězce pevnosti proti vpádům ze Slezska (**Checiny**, **Bolchole**, **Mirów**, **Olsztyn**). Dále návštěva Jasne Gory v **Czestochowé**. Poslední den jsme stačili ještě vstřebat nádherný vápencový hrad **Ogredzieniec** a hrad **Sedzin** u Katowic. Z celkového pohledu na tento zájezd lze jen ostatním pobočkám KASu vřele doporučit návštěvu těchto objektů. V Polsku je skutečně mnoho věcí k vidění a to velmi levně.

30. května se členové pobočky aktivně účastnili příprav rekonstrukce obléhání hradu Lukova, kterého se letos zúčastnilo okolo 50 šermířů, letos již velmi dobře vyzbrojených a vystrojených. Za použití dobové obléhací techniky (prak, onager, dělostřelectvo) zhlédlo akci okolo 1200 diváků. Část výdělků byla věnována na opravu hradu Lukova.

Od 1. do 9. 7. 1998 se několik členů pobočky zúčastnilo zájezdu po památkách francouzského severozápadu (památky Normandie, Bretaně, oblast zámků na Loire, Paříž, Štrasburk). Mohli jsme obdivovat skvost "kolébky gotiky" a tiše žasnout nad koncentrací památek ve Francii.

V průběhu prázdnin se někteří členové účastnili rekonstrukčních prací na zřícenině Nového hradu u Hanušovic. Od jara do podzimu probíhaly práce na hradě Lukově a během letních prázdnin se opět rozběhl archeologický výzkum na výše uvedené zřícenině.

J. Hoza

Informace od dalších poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní správou pošt v Plzni, č.j. P/7-1142: 17-158/92 ze dne 26. 10. 1992.

HLÁSKA, Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. Cena 15 Kč.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v 1. říjnové dekádě 1998. Šéfredaktor Petr Rožmberský (zást. RNDr. J. Miler, ing. P. Mikota). Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění Magistrátu města Plzně. Registrováno pod značkou OK ÚmP 23/1991. 400 výtisků.